

Kritička analiza diskursa: Rick and Morty i teorija apsurdna Alberta Camusa te teorija egzistencijalizma Jean-Paul Sartrea

Grepo, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:756205>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-10**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Ivona Grepo

KRITIČKA ANALIZA DISKURSA:
***RICK & MORTY* I TEORIJA APSURDA ALBERTA CAMUSA TE TEORIJA**
EGZISTENCIJALIZMA JEAN-PAUL SARTREA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

KRITIČKA ANALIZA DISKURSA:
***RICK & MORTY* I TEORIJA APSURDA ALBERTA CAMUSA TE TEORIJA**
EGZISTENCIJALIZMA JEAN-PAUL SARTREA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Viktorija Car

Studentica: Ivona Grepo

Zagreb

rujan, 2020.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad *Kritička analiza diskursa: Rick & Morty i teorija apsurdna Alberta Camusa te teorija egzistencijalizma Jean-Paul Sartrea*, koji sam predala na ocjenu mentorici izv. prof. dr. sc. Viktoriji Car, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivona Grepo

ZAHVALA

Veliku zahvalnost prvenstveno dugujem svojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Viktoriji Car, na njezinom povjerenju ukazanom kod odabira teme i na velikoj podršci prilikom pisanja ovog diplomskoga rada. Hvala Vam što ste mi svojim stručnim savjetima i vodstvom završetak školovanja na Fakultetu političkih znanosti učinili divnim i manje stresnim iskustvom. Iznimno cijenim svu pomoć koju ste mi pružili tijekom ove cijele godine.

Zahvalnost dugujem i svim svojim prijateljima i kolegama uz koje su ove godine studiranja proletjele u tren, uz koje su sve muke bile lakše.

I na kraju, posebno se želim zahvaliti svojim najdražim roditeljima, bratu, obitelji i dečku na nemjerljivoj potpori, strpljenju i naporima bez kojih moj uspjeh ne bi bio moguć.

Još jednom, veliko hvala svima!

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ANIMIRANA SERIJA RICK & MORTY	3
2.1. Popularnost satiričnih animiranih serija i njihovi kompleksno-životopisni likovi	3
2.2. Medijska publika i kritička svijest	5
2.3. Hibridni žanr	7
3. FILOZOFIJE EGZISTENCIJE I APSURDA	8
3.1. Filozofija egzistencijalizma Jean-Paul Sartrea	8
3.2. Filozofija apsurdna Alberta Camusa	10
3.3. Razlike između egzistencijalizma i apsurdna	11
4. FILOZOFSKI ROMANSIJERI	12
4.1. Angažirana književnost	12
5. O ISTRAŽIVANJU	13
5.1. Cilj istraživanja	13
5.2. Glavna istraživačka pitanja	14
5.3. Istraživačka metoda: kritička analiza diskursa	14
5.3.1. Rađanje kritičke teorije i Frankfurtska škola	14
5.3.2. Kritička analiza diskursa Normana Fairclougha	16
5.3.3. Prilagodba kritičke analize diskursa ovom diplomskom radu	18
5.3.4. Uzorak istraživanja	19
5.4. Znanstvena relevantnost	20
6. ANALIZA: SARTRE I CAMUS , FILOZOFSKI NEPRIJATELJI PONOVRNO POMIRENI U RICK & MORTYJU 20	
6.1. Bog, nepravda i pitanja smisla života - teme gdje se susreću apsurd i egzistencijalizam	20
6.1.1. Vječni život bez boga u Rick & Mortyjevom multiverzumu	20
6.1.2. Rick & Mortyjeva univerzalna kritika nepravednog društva	23
6.1.3. Svemir nije briga za nas	24
6.2. JEAN-PAUL SARTRE	26
6.2.1. Rickova životna lekcija: bježati od samih sebe nikada nije rješenje!	26
6.2.2. I animirani likovi mogu osjetiti metafizički očaj	27
6.3. ALBERT CAMUS	29
6.3.1. Apsurdni Junak Rick i njegov život bez ljubavi: racionalizacija najljepše emocije u životu čovjeka	29
6.3.2. Mortyjeva prijelaz iz neopterećenog djetinjstva u apsurdnu realnost	30
6.3.3. Spajanje nespojivog – apsurd protkan ironijom	31

6.3.4. Rickovo suprotstavljanje tradiciji	31
7. ZAKLJUČAK.....	32
Literatura	36
SAŽETAK.....	40
SUMMARY	41

1. UVOD

Iako se početkom 2020. godine nismo mogli usuglasiti počinje li njome novo desetljeće ili ne, ona će svakako ostati upamćena kao godina u kojoj smo iz temelja restrukturirali naše živote i ušli u eru „novog normalnog“. Cjelokupno čovječanstvo trenutno je zaokupirano mikroorganizmom imena Covid-19 zbog kojega su osnovne ljudske potrebe postale luksuz. Kontemplirajući o svojoj temi, koja se uvelike dotiče teme egzistencijalizma i apsurdna, shvatila sam kako je jedan mali virus koji je cijeli svijet privremeno paralizirao nešto što možemo povezati egzistencijalističkim i apsurdističkim filozofijama. Upravo je središte ovih dviju teorija, ali i mog rada, neutemeljena čovjekova egoistična veličina, koja smatra da je u svemiru jedina te da je ništa ne može slomiti, a onda se pojavi nešto ovako sitno i mi u tom trenutku postajemo još sitniji shvaćajući u kojem to apsurdnom svijetu živimo. Zatvoreni u svojim domovima, skrivamo se od nevidljivog zlikovca i uviđamo da većina onih stvari koje su nam do jučer bile bitne, danas su apsolutno zanemarive. Profesor James W. Sire u svojoj knjizi *Izazov svjetonazora* (1994) prisjetio se citata iz knjige *Zapisi iz podzemlja*¹ koja se u suštini dotiče dviju filozofija na kojima se bazira moj rad, a koja dobro opisuje i trenutnu situaciju:

„Dva i dva su četiri. Priroda ne pita tebe za savjet. Nju ne zanima što se tebi više sviđa, niti odobravaš li njezine zakone. Moraš prihvatiti prirodu takvu kakva ona jest, sa svim svojim posljedicama koje to nosi“ (Dostojevski, 1864, cit. prema Sire, 1994: 124).

Sada, kad sam aktualno na metaforičkoj razini povezala s radom, krećem u opisivanje diplomske teme i onoga čime ću se baviti na sljedećih 40 stranica. Tema diplomskog rada jest kritička analiza diskursa animirane serije *Rick & Morty* redateljskog dvojca Dana Harmona i Justina Roilanda. Prva epizoda emitirana je drugog prosinca 2013. na popularnoj mreži Adult Swim, a unatoč tome što postoji tek sedam godina već sada je stekla kulturni status. Samu seriju teško je opisati u par rečenica. U samo 23 minute audio-vizualnog užitka, koliko traje svaka epizoda, događaju se stvari koje gledatelje ostavljaju bez riječi i daha. Bez ograničenja i pravila, faktor iznenađenja je zagarantiran u svakom nastavku serije.

O kvaliteti serije svjedoče i izvanredne ocjene, kritike i nagrade. Tako na uvaženoj stranici Rotten Tomatoes stoji da je 94% relevantnih filmskih kritičara pozitivno ocijenilo ovu seriju, kao i publika. Od mnoštva nominacija *Rick & Morty* može se pohvaliti s osam nagrada, između kojih se posebno ističe Emmy nagrada iz 2018. godine za *Izvanredni animirani*

¹ Novela ruskog književnika Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, objavljena 1864. godine.

program, uz koju je iste godine osvojila i nagradu za najbolju animiranu seriju prema *Critics' Choise Television Awardsu*.

Rick & Morty pustolovna je, znanstveno-fantastična i filozofska animirana serija koja prati intergalaktičke avanture djeda Ricka Sancheza i unuka Mortyja Smitha. Rick je cinični genije, znanstvenik sklon alkoholu koji je snagom svoga intelekta ostvario nadljudske sposobnosti. No uz sve svoje uspjehe nije uvijek bio prisutan kao otac svojoj kćeri, Mortyjevoj majci, pa svoje propuste pokušava nadoknaditi vraćanjem u obitelj što ujedno označava početak njegovih i Mortyjevih pustolovina. Putujući kroz nepoznate galaksije i dimenzije proživljavaju razne dogodovštine i mnoge trenutke prožete dubokim emocijama čije korijene možemo pronaći u teorijama apsurdna Alberta Camusa i egzistencijalizma Jean-Paula Sartrea. Osim spomenute dvije polazne teorije, u seriji je prisutno još mnogo filozofskih, psiholoških, ali i socioloških problema i skrivenih poruka, a neke ću u svojem radu istražiti i pokušati objasniti. Uz dva glavna protagonista, analizirat ću i ostale likove čija je kompleksnost i metaforičnost toliko dobro razrađena da se s nekima od njih možemo poistovjetiti i u stvarnom životu.

Dosadašnja istraživanja nisu se konkretno bavila kritičkom analizom diskursa serije *Rick & Morty*. Mogu se pronaći radovi koji se primjerice bave kritikom kapitalizma u seriji (Escamila, 2018) pojmovima poput nihilizma i eskapizma (Morales, 2013) ili žanrovskim analizama (Landre, 2017). Američki učitelj znanosti te osnivač web stranice *The Science of...* koja pomoću pop kulture objašnjava znanost, Matt Brady, 2019. godine objavio je knjigu sarkastičnog naziva *Znanost u Rick & Mortyju: Što nas najgluplja serija na Zemlji može naučiti o kvantnoj fizici, biološkom hakiranju i svemu ostalom u našem svemiru (Neslužbeni vodič)*, u jednom intervjuu rekao je da „su ga likovi navukli na gledanje, a znanstvene reference zadržale da nastavi pratiti seriju“ (Gencarelli, 2019). Prošle godine (2019.) objavljena je i knjiga *Filozofija Rick & Mortyja* autora Lester C. Abesamisa i Wayne Yuen, koja, kako i samo ime kaže, objašnjava filozofsku stranu serije.

Zahvaljujući mrežama poput AdultSwima² čija je serija *Rick & Morty*, ali i generalno internetu i medijima, pitanja egzistencije i društvene kritike postala su sastavni dio moderne animirane komedije. Takve serije na ironičan način ismijavaju stvarnost i kritiziraju sve ono loše u svijetu, što dokazuje da one odavno nemaju samo ulogu zabave, već i zadatak dubokog

²Adult Swim program je koji se prikazuje na Cartoon Networku, mreži usmjerenoj na animirane sadržaje. Adult Swim je specifičan po tome što je sadržajem više orijentiran na odraslu publiku, zbog čega njegovo emitiranje počinje od osam sati navečer pa sve do šest ujutro.

propitkivanja. Smatram da je izrazito važno razgovarati i pisati o tome kako bi serije poput *Rick & Mortyja* postale teme budućih istraživanja i analiziranja, te se nadam da ću svojim radom potaknuti takve reakcije.

2. ANIMIRANA SERIJA RICK & MORTY

Nakon manije izazvane Simpsonima³, začetnicima satiričnih animiranih serija, čijim koracima je nastavio i *South Park*⁴, osobno nisam smatrala da će se pojaviti još neka serija koju će publika na sličan način strastveno štovati i koja će već nakon par sezona steći kulturni status. Navedeni naslovi nastali su krajem prošlog stoljeća, no zbog tema kojima se bave, a koje su aktualne i danas njihova popularnost ne jenjava. Oni se nisu libili ismijavati najveće teme i imena 20. i 21. stoljeća, od političara, pjevača, glumaca, velikih vođa i država do običnih ljudi i svakodnevnih situacija. Naravno, još mnoštvo sličnih pokušaja nastalo je ovih godina koji također imaju svoje vjerne obožavatelje, ali smatram da se niti jedna od tih serija ne može pohvaliti time da ih publika uveliko citira, koristi popularne fraze ili pjevuši zarazne pjesmice glavnih likova u svakodnevnom govoru. Iako bi nakon gledanja prve epizode *Rick & Mortyja* mnogi mogli zaključiti kako se radi o pomalo nepristojnoj seriji, bizarnog humora u kojoj je glavni protagonist alkoholičar koji s unukom doživljava katkad neobjašnjive avanture, ona je zapravo puno dublja. Skoro svaka Rickova neumjesna fora, uvrnuta scena i nelogična situacija ima svoju svrhu i značenje.

2.1. Popularnost satiričnih animiranih serija i njihovi kompleksno-životopisni likovi

Moglo bi se reći da satira prati čovjeka od njegovog postanka, nju poznaje drevni Egipat, te antička Grčka i Rim (Rosen, 2007). Ne postoji razdoblje u kojem nisu prisutne zloupotreba moći i vlasti, politička previranja i ljudska glupost, pa su sukladno tome postojali i oni koji su to isto ismijavali. Primjerice, u srednjem su vijeku dvorski pjesnici i trubaduri (za koje uglavnom smatramo da su opjevali samo ljubavnu poeziju) kroz svoje satirične napjeve

³Američki animirani sitcom *The Simpsons* prvi je put emitiran 1987. godine. Serija prati svakodnevni život obitelji Simpson (Homer, Marge, Lisa, Bart i Maggie), čiji životi i svakodnevne situacije ironično oslikavaju svijet u kojemu živimo. „Serija se smatra revolucijom u animiranom programu i začetnikom vala satiričnog programa 21. stoljeća“ (medium.com, 2020).

⁴Američka animirana komedija koja je obilježila kraj 90-ih godina. Radnja serije vrti se oko četvorice školaraca, Kylea, Stana, Erica Cartmana i Kennyja; a baš kao i *The Simpson* karakterizira ju satirično ismijavanje, doduše malo surovije, društva i svakodnevice.

kritizirali i prozivali vlast, crkvu, i svakodnevicu. „Humor, ironija i razigranost svojstveni su dvorskoj kulturi od samih početaka, a ironična, intertekstualna igra važne su značajke trubadurske tradicije“ (Gaunt, 1998:183). Zbog nedovoljno obrazovane publike u srednjem vijeku, dakako da dio njih, koji je njihove pjesme vidio kao uvrede, nije mogao shvatiti trubadurski sarkazam, a manjak kritičke svijesti ih je sprječio da shvati alegorijsku pozadinu priče. „Ironija je namjerni iskaz ili prezentacija neke situacije tako da upućeni vide njeno pravo, ili barem ciljano značenje, različito od prividnog ili lažnog značenja koji vide neupućeni“ (Gaunt, 1998).

Naravno, satira se kao i sve kroz stoljeća mijenjala, te je današnja zasigurno slobodnija i otvorenija. Jedan od aktualnih primjera definitivno su satirične animirane serije, između ostalog i *Rick & Morty*, koji kroz humor i kritiku ismijavaju ozbiljne teme i svakodnevne apsurdne situacije. Satira je odigrala važnu ulogu u društvu, kulturi i umjetnosti, no pitanje je zašto ju publika toliko voli. Katkad je frustrirajuće gledati nepravdu, zlobu osoba na najvišim pozicijama, lažnu solidarnost vjerskih zajednica, ali i svaku nepravednu situaciju koja nam se barem jednom dogodila u životu. Običnom čovjeku bez velikog utjecaja, poput Don Quijotea, teško je boriti se s vjetrenjačama. Humor i kritika, koju nam pruža satira, omogućuju nam malo unutarne zadovoljstvo i nadu za poboljšanjem čovječanstva. Zadovoljstvo se javlja i kada zbog autocenzure, iz straha, prešućujemo iskazati vlastito mišljenje, a onda se pojavi netko tko to napravi umjesto nas. To čine Kyle iz South Parka, Lisa iz Simpsona, Rick iz *Rick & Mortyja* (ali i svi ostali likovi navedenih serija) koji postaju naši junaci i naš glas u ovom apsurdnom svijetu.

Likove poput Ricka, njegove kćeri Beth, unuka Mortyja i Summer, možemo zamisliti u stvarnome svijetu, kao stvarne osobe. Njihovi živopisni karakteri toliko su razrađeni, promišljeni te izgrađivani kroz sezone da publici stvarno nije teško poistovjetiti se s njima. Za primjer ću ukratko opisati Beth Smith, koja u početku odaje dojam zadovoljne majke i supruge u (prividno) sretnom braku koja vodi pristojan život, no kroz epizode i sezone vidimo kako postaje emocionalno nestabilna, upada u ponor svojih neostvarenih ambicija, nesretnog braka i monotonog života, s čim se mnogi u osobnim kontekstima mogu poistovjetiti. S druge strane tu je Rick, kojega upoznajemo kao ciničnog, egoističnog alkoholičara, amoralnog i ravnodušnog prema svojim bližnjima koje iskorištava za ostvarenje svojih ciljeva. Naposljetku, njegov karakter se mijenja u empatičnog djeda i oca koji brine i u određenim situacijama podnosi vlastitu žrtvu da bi spasio voljene.

2.2. Medijska publika i kritička svijest

U prethodnom odlomku spomenula sam da su obrazovanje i kritička svijest bitni faktori kod shvaćanja satire i sarkastičnog humora. Današnji recipijenti medijskog sadržaja zasigurno imaju više mogućnosti i prilika za razvitak vlastitog znanja, ujedno i za razvijanje kritičkog mišljenja. Uz obrazovanje koje više nije rezervirano samo za elitu, bitno je spomenuti i medijski razvoj te ekspanziju interneta koja svima omogućuje jednak pristup širokom spektru sadržaja. Ipak, postoje i neke negativne strane svega, u moru stranica i tekstova postoje one koje publici serviraju neprovjerene, netočne ili lažne informacije.

Publike su raznolike i raznim metodama im se pristupa, čemu svjedoči sve veći razvoj marketinških, PR agencija i medijskih stručnjaka koji istražuju psihologiju svojih ciljanih korisnika i njihovih potreba te po dobivenim saznanjima razrađuju taktiku obraćanja tim publikama. Katkad je teško shvatiti jesmo li izmanipulirani, o čemu smo često razgovarali i tijekom studiranja na FPZG-u, gdje smo unatoč našim samouvjerenim istupanjima da na nas ne utječu razni promidžbeni sadržaji shvatili da ipak nismo svjesni sitnih utjecaja na naša razmišljanja i želje. Uz redovan fakultetski programa, profesori su kroz svih pet godina poticali razvoj kritičkog promišljanja kod nas studenata, na čemu sam iznimno zahvalna.

Sadržaj kojega mediji danas plasiraju zasigurno je složeniji nego prije, a i sama publika je postala zahtjevnija. Prije su na nju gledali malo drugačije, „medijske [su] publike percipirane kao pasivna, manipulirana masa ili su pak potpuno zanemarene, viđene naprosto kao ‘primatelji poruka’“ (Hodžić i Popović, 2010: 99). Sedamdesetih godina javljaju se, pak, teorije koje odbacuju takva shvaćanja, poput teorija zadovoljavanja potreba (eng. *Uses and gratification theory*), teoretičari ove teze „su smatrali da su ljudi sposobni donositi vlastite zaključke na osnovu medijskih informacija, neke poruke prihvatiti, a druge odbaciti, koristiti medije na različite načine iz različitih razloga u različitim životnim periodima“ (Hodžić i Popović, 2010: 100). Teško bi i netočno bilo generalizirati da je publika danas ili skroz izmanipulirana masa ili ona na koju nitko ne može utjecati. Brojne teorije poput one *agenda setting*⁵ govore o medijskom krojenju javnog mišljenja kojega ljudi često nisu svjesni. Ipak uvijek postoji onaj dio publike koji vlastitim razmišljanjem i zaključcima može razlučiti vjerodostojan medijski sadržaj od onoga koji to nije. Stoga, kritičko mišljenje je izrazito bitno, posebno u ovim vremenima ekspanzije informacija.

⁵Teorija koja govori o postavljanju dnevnog reda od strane medija, te „istražuje utjecaj medija“ (Lechpammer, 2016).

Takvo mišljenje važno je i za gledanje filmova i serija (uključujući i animirane), jer nije uvijek riječ o hollywoodskoj komediji ili akcijskom trileru s očitom porukom, ogroman je broj filmova i serija s dubljim porukama, koje katkad trebamo pogledati više puta kako bismo dokučili što su sve redatelji i scenaristi htjeli reći.

Osobno ne smatram da su ljudi koji ne shvate skrivenu poruku *Rick & Mortyja* manje pametni ili manje vrijedni, možda im ona pruža samo opuštanje i zadovoljenje određenih potreba, što je legitimno. Isto tako ne smatram da su ostali koji su prepoznali njezine poruke superiorno inteligentniji od ostatka svijeta, no oni svakako mogu biti zadovoljni što su sa svojim prethodnim znanjima shvatili poveznicu serije s filozofskim i znanstvenim teorijama i raznim filmovima. Nažalost, primijetila sam da postoji dio takvih pojedinaca koji po raznim portalima i društvenim mrežama ostavlja samodopadne, uvredljive komentare, koji vrijeđaju sve druge koji ovu seriju smatraju nezanimljivom. S druge strane, tu je i ostala publika koja uživa u otkrivanju prikrivenih poruka i značenja, te o svemu tome nesebično raspravlja na forumima, a da pritom ne vrijeđa druge.

Osim što je obrazovanje bitno za ranije navedene stvari, bitno je i radi zdrave komunikacije koja isključuje omalovažavanje i vrijeđanje na rasnim i spolnim osnovama, što je jedan od problema s kojima se susreću svi oni koji rade na seriji *Rick & Morty*. *The Guardian* je 2017. godine objavio članak pod nazivom „*Gade mi se ti ljudi*“: *Rick & Morty i genijalno suprostavljanje lošim TV obožavateljima* (Gwilym Mumford, 2017). Naime, članak je bio potaknut mizoginim uznemiravanjima „obožavatelja“ na Redditu⁶ i Twitteru usmjerenim prema spisateljicama koje su uključene u stvaranje treće sezone *Rick & Mortyja*. Redatelj Dan Harmon potaknut užasnim vrijeđanjima izjavio je za *Entertainment Weekly magazin* (2017) da mu se takvi ljudi gade:

„te glavonje žele 'zaštititi' sadržaj za kojega oni misle da ga posjeduju i to kombiniraju s potrebom da se ponose s nečim što imaju, a to je često samo njihova rasa i spol. Kao netko tko se rodio kao muško i bijelac i koji daleko više radi od njih, to je jako uvredljivo za mene da negdje tamo postoji bijeli muškarac ('obožavatelj') koji pokušava progurati neku jezivu agendu 'zaštite' moga rada...“.

Osim što se osvrnuo na same uvrede, Harmon (2017) je rekao da to ujedno znači i „potpuno nepoznavanje kako funkcionira pisanje televizijskih emisija“ u kojemu sudjeluju svi zajedno kao ekipa. Američka televizijska kritičarka i dobitnica Pulitzerove nagrade za kritiku, Emily Nussbaum, 2014. godine je potaknuta izljevima mržnje vezane za određene likove iz

⁶Popularna američka platforma osnovana 2005. godine, koja služi za stvaranje i objavu tekstualnog i vizualnog sadržaja oko kojega drugi korisnici mogu pokretati rasprave .

*Breaking Bad*⁷ serije, skovala pojam *bad fan*⁸ te za njih kaže da serije gledaju „na pogrešan način“ (Nussbaum, 2014).

2.3. Hibridni žanr

Opća definicija žanra jest da je on „stil, posebno u umjetnosti, koji uključuje specifičan skup karakteristika“ (Dictionary.cambridge.org, 2020). Ipak, on se može razlikovati od medija do medija pa se „televizijski žanrovi ne mogu do kraja objasniti žanrovskom teorijom proizašlom iz filma i književnosti zbog specifičnosti televizijskog medija, kako u industrijskim procesima, tako i u recepciji publike“ (Grbavac, 2018: 15).

Ono što primjerice razlikuje televizijske žanrove od filmskih jest to da su „izrazito podložni hibridizaciji (miješanju žanrova) i mutacijama- više nego u filmu ili književnosti“ (Turner, 2015, cit prema Grbavac, 2018: 16). Teško je žanrovski svrstati i animiranu seriju *Rick & Morty* u samo jednu kategoriju, jer je upravo jedna od njenih karakteristika upotreba hibridnog žanra. Po formatu ona je animirana serija, dok je žanrovski prvenstveno možemo definirati kao avanturu, znanstvenu fantastiku i sitcom, uz što se u ponekim epizodama javljaju elementi horora, akcije i trilera. Grbavac (2018) u svom diplomskom radu navodi da do televizijskog miješanja žanrova dolazi zato što „televizijska publika, za razliku od filmske ili književne, često ima priliku dati povratnu informaciju o tekstu za vrijeme njegova stvaranja, a televizijski producenti skloni su promjenama tekstova na temelju reakcija publike (Grbavac, 2018: 16).

Čitajući literaturu vezanu za diplomski rad naišla sam na zanimljivu stvar koju mogu povezati s hibridnim žanrom. Jorgensen i Phillips (2002: 74), navode u svojoj knjizi da nisu svi diskursi u javnosti ravnopravni, što znači da je učinak određenih diskursa jači od drugih, usput navodeći primjer da masovni mediji često koriste hibridni diskurs (akademsko-popularni), jer čisto analitički jezik ne bi dobro prošao kod publike. Vodeći se ovime, zaključila sam, doduše u malo drugačijem kontekstu, da i autori *Rick & Mortyja* koriste hibridni diskurs i žanr, prvenstveno zabavni, miješan sa znanstveno-filozofskim. Smatram da je svrha toga približavanje serije različitim profilima ljudi, od djece i onih koji ju prate za

⁷Američka serija emitirana od 2008. do 2013. godine koja prati život profesora kemije Waltera Whitea koji nakon dijagnoze teške bolesti postaje jedan od glavnih proizvođača opijata metamfetamina kako bi materijalno osigurao život svoje obitelji.

⁸U prijevodu *loš obožavatelj*.

razbibrigu do publike koju zadovoljava malo dublja pozadinska poruka koju nosi i o kojoj mogu naknadno promišljati.

3. FILOZOFIJE EGZISTENCIJE I APSURDA

Rick & Morty animirani je sitcom koji prati avanture genijalnog i ekscentričnog znanstvenika, Ricka Sancheza, te njegovog naivnog, ali dobroćudnog 14-godišnjeg unuka Mortyja Smitha kojega vodi na znanstveno-fantastične avanture kroz niz alternativnih stvarnosti, dimenzija i planeta. Nakon prvog gledanja seriju bismo mogli opisati kao humorističnu i zabavnu, no ona se bavi i dubljim filozofskim pitanjima, idejama i suvremenim problemima s kojima se susreće čovjek, te kroz sve to daje društvenu kritiku čovječanstvu.

Cjelokupni ton emisije kroz vrlo britki i sarkastičan humor i intertekstualnost ukazuje na to da je život besmislen i apsurdan. Redatelj serije glavnog protagonista usporedio je sa svima nama: „Rick predstavlja čovječanstvo u svom najmanjem i najciničnijem obliku“ (Harmon, 2019). Rick je toliko pametan da vidi koliko je njegov život, ali i generalno život svih ljudi besmislen, što je prikazano njegovim velikim egom, bezobzirnim ponašanjem i prepuštanju opijatima. „Mislim da kada se osjećate odlično u našem svijetu i (čini se da) sve ima smisla, ono čega se zapravo najviše užasavate je obično ono što Rick predstavlja, a to je da ono što doživljavate je samo iluzija i neće potrajati“ (Harmon, 2019).

Osim filozofije, *Rick & Morty* obiluje raznim referencama na neka prijašnja filmska kulturna ostvarenja, metafore i dublje poruke koje samo pažljivo oko i uho može zamijetiti.

3.1. Filozofija egzistencijalizma Jean-Paul Sartrea

Kao temeljna teorija serije definitivno se provlači egzistencijalizam čiji je utemeljitelj danski filozof Søren Aabye Kierkegaard. Naime, Kierkegaarda je odgojio depresivni otac koji je ujedno bio i veliki vjernik, što je uveliko utjecalo na daljnji život i djelovanje mladog Sorena. Upravo je takav strogo religiozni način života i okruženje u kojemu je odrastao potaknuo da se „kod Sorena melankolija spoji sa sarkastičnom dovitljivošću“ (Kopre, 1991: 12) te izrodi prvotne ideje ovako bitne filozofije u kojemu je naglašena individualnost pojedinca.

Ovaj pravac izrodio je brojna utjecajna imena od kojih je svatko opisao svoj vid egzistencijalizma, no jedna ideja svih njih u suštini je slična, a to je protivljenje svim

sustavima, ideologijama, i teorijama, bilo one filozofske, znanstvene ili religijske, koje konstantno pokušavaju dati odgovore vezane za postanak i smisao ljudskog života. Zašto sam ovdje, kako da živim ovaj život, što to uopće znači biti čovjek, samo su neka od pitanja za koje egzistencijalisti smatraju da nema odgovora, a svi oni koji ga pokušavaju dati samo obmanjuju mase. „Egzistencijalizam je nastao kao protest protiv tendencija tipiziranja, izjednačavanja, omasovljavanja, centraliziranja, koje na svim područjima (škole, uredi, tvornice, državni režim, crkvene zajednice) infiltriraju u život suvremenog čovjeka“ (Kusić, 1964: 107). U radu ću se ipak voditi idejama najpoznatijeg teoretičara ove filozofije, Francuza Jeana-Paula Sartrea, jer je premalo stranica za uključiti i sve ostale velikane ovoga pravca. Sartre u svojoj knjizi *Egzistencijalizam je humanizam* (1948) govori da „postoje dvije vrste egzistencijalista“ (Sartre, 1948:26), teistički i ateistički, a on osobno bio je pripadnik druge kategorije. Boga je smatrao „apsurdnim“, kao i pitanja o „postanku bitka ili o postanku svijeta“ (Weissgerber, 1975: 231).

Prema Hrvatskoj enciklopediji filozofija egzistencijalizma definirana je kao filozofski smjer nastao u depresivnoj i mračnoj atmosferi krajem 19. i početkom 20. stoljeća, koji ističe individualnost i subjektivnost ljudske egzistencije (Enciklopedija.hr, 2020). Fraza koju danas smatraju temeljem ove filozofije, za koju je zaslužan sam Sartre je to da egzistencija prethodi esenciji (Copleston, 1994: 355-358, Kusić, 1964: 110, Sartre, 1948: 26) što pojednostavljeno znači da je prvo nastao čovjek pa tek onda definicija čovjeka, suprotno onomu što zagovara dogmatska religiozna teorija. „U početku je čovjek ništa. Tek kasnije će on biti nešto, i sam će sebe učiniti onim što jest“ (Sire, 1994: 122). Prema Sartreovoj filozofiji egzistencijalizma čovjek je potpuno slobodno biće, „sve ono što on radi jest rezultat slobodnog izbora, a ono što će naposljetku postati ovisi u potpunosti o njemu“ (Copleston, 1994: 355).

Egzistencijalizam u suštini govori da naš život nema smisla, ali da moramo iskoristiti slobodu i moć izbora koji nam je dan za stvaranje vlastitog smisla. Veliki dio populacije svaki dan živi svoj život tako da pokušava pronaći svrhu postojanja, donosi slobodne odluke koje definiraju njegovu esenciju, oni tako „egzistiraju“ (Kusić, 1964: 110). Slobodan izbor u ljudima ponekad zna izazvati i negativne emocije, sloboda koja za sobom povlači odgovornost u njima katkad budi tjeskobu i strah (Copleston, 1994: 358; Kusić, 1964: 111-117), no bez obzira na te prepreke oni i dalje kreiraju svoje vlastite univerzume gdje žive vođeni vrijednostima po vlastitom izboru. „Egzistencijalizam se, zaista, najviše zanima za našu

čovječnost i za to kako mi možemo biti značajni u inače beznačajnom svijetu“ (Sire, 1994: 119).

Upravo se animirana serija *Rick & Morty* gotovo svakoj epizodi bavi pitanjem egzistencije, s jedne strane predstavlja kozmičku beznačajnost sveukupnog čovječanstva, a s druge sićušnost i nebitnost ljudskog života kao individue. Serija uprizoruje ljudsku beznačajnost u toj potrazi za smislom, te pokazuje kako se nositi s patetičnom egzistencijom na dva načina. Bilo kao Rick, koji je svjestan besmisla i s kojim se nosi kroz alkoholizam, sarkazam, apatiju i patnju, ili kao Jerry Smith (Mortyjeva otac) kojemu je njegov nedostatak znanja zapravo blagoslov te zahvaljujući tome može biti sretnan i sposoban uživati u malim svakodnevnim stvarima i situacijama koje mu život donosi, bez da razmišlja o vlastitom besmislu, što je totalna suprotnost Ricku.

3.2. Filozofija apsurdna Alberta Camusa

Osim egzistencijalizma, redatelj serije uvelike daju *hommage* i drugom velikom filozofu koji se također dotaknuo pitanja egzistencijalnog besmisla, Albertu Camusu, koji je zaslužan za rađanje filozofije apsurdna. On smatra da su ljudi frustrirani u konstantnom traženju smisla i svrhe života i nemogućnosti da ga stvore, stoga umjesto da žive u vječitoj tjeskobi, pojedinci bi trebali prihvatiti apsurd, prigrliti prazninu, prkosno odbiti potragu za značenjem, te naposljetku i uživati u takvom životu (Bennet, 2011, Camus, 1963, Sire 1994).

Cijela teorija metaforički se može prikazati u obliku Camusovog apsurdnog junaka grčke mitologije, Sizifa, čiji je jedini zadatak guranje ogromnog kamena uz brdo, koji se spusti na dno čim dosegne vrh. Metaforički, konstantno guranje kamena predstavlja začarani krug, odnosno ciklus koji se stalno ponavlja. Sizif je pravi primjer osobe koja se pomirila sa svojom sudbinom, priznala stanje u kojem se nalazi te se odlučila na cjeloživotnu borbu i upornost. Camus kaže da se tragedija ovog mita odražava „zbog toga što je njegov junak svjestan“ (Camus, 1963: 116) apsurdna i svoje patnje koju prihvaća (Kusić, 1964: 123). Takvi su i likovi potonje serije, a posebno je ovaj popularni mitološki lik satkan u Ricku koji kao žrtva vlastitog intelekta i vlastitih nesreća (koje u većini slučajeva prouzrokuje sam) i dalje nastavlja svjesnu svakodnevnu egzistencijalnu borbu. Upravo o tome govori i Sire u svojoj knjizi *Izazovi svjetonazora* (1994): „tako smo mi svi stranci u nepoznatoj zemlji, i što prije naučimo to prihvatiti, prije ćemo prevladati svoje otuđenje i svoj očaj“ (Sire, 1994: 123).

Bitno je napomenuti i da je Rick, prije nego mu se dogodila strašna nesreća u kojoj je izgubio voljenu suprugu, bio poput ostalih ljudi - nezamjetni znanstvenik koji je radio pokuse u svojoj garaži i vodio mirni obiteljski život. Nakon što je sam prouzrokovao smrt najmilije osobe u životu, on se pretvara u apsurdnog junaka. Ovaj prijelaz dobro opisuje Camus (1963: 31) u knjizi *Mit o Sizifu* gdje govori da svaki običan čovjek prije susreta apsurdna živi klasični život s ciljevima i brigom o budućnosti. Taj njegov prijelaz pretvara ga u najmoćnijeg čovjeka u univerzumu, kojega jednostavno nije brigani za što i ni za koga, pa i sam redatelj kaže za Ricka da je on „poveznica između boga i čovjeka“ (Harmon, 2017). Kroz tu metaforu naglašen je apsurd slijepog vjerovanja u višu silu, odnosno potrage za smislom života; tek kad je odustao od traženja smisla dosegao je do tad nezamislive moći i slobodu.

Iako se sam Camus nije smatrao profesionalnim filozofom (Copleston, 1994: 391), njegova intelektualna ostavština danas je itekako cijenjena i aktualna. Njegova važnost odražava se i u borbi za „ljudsku slobodu, socijalnu pravdu i borbu protiv nasilja“ (Copleston, 1994: 396). Poglavlje o Camusu završit ću lijepom frazom s kojom ga je Anita Lunić u svom istraživanju imenovala, navodeći da je on „filozof koji odbija doktrine u ime slobode mišljenja“ (Lunić, 2014: 67).

3.3. Razlike između egzistencijalizma i apsurdna

Sada, kad su definirane glavne odrednice obiju teorija, važno je objasniti i osnovnu razliku između egzistencijalizma i apsurdna, premda su zapravo dosta slični i često zbunjuju one koji se namjere proučavati ove dvije filozofije. I sam Camus nije volio da ga se naziva egzistencijalistom iako to čine i dan danas (Copleston, 1994: 392). Egzistencijalisti kažu da u svijetu nema smisla, no na nama je da u tom besmislu stvorimo vlastiti, dok apsurdisti ne govore o stvaranju vlastitog, nego o prepuštanju generalnoj ispraznosti (Plato.stanford.edu., 2019).

Camus smatra da je život apsurdan, no mi ne trebamo u tom kaosu stvarati smisao, što rade egzistencijalisti. Camus u knjizi *Mit o Sizifu* jedno cijelo poglavlje nazvao je *Apsurdna sloboda* u kojem govori upravo o tome da on ne može znati postoji li smisao veći od ovoga svijeta, no da on shvaća da ne „poznaje taj smisao i da je zasad nemoguće da ga spozna“ (Camus, 1963: 53). On smatra da će ljudi lakše bivati na ovoj planeti ako ne tragaju za smislom, što ujedno znači prepuštanje apsurd. „Živjeti, to znači učiniti da živi apsurd“ (Camus, 1963: 54).

4. FILOZOFSKI ROMANSIJERI

Iako prvi susreti s filozofijom u hrvatskom školovanju mnogim učenicima ostavljaju upitnike nad glavama zbog teško shvatljivih pojmova i tekstova, ulaskom dublje u samu materiju shvaćamo da dosta toga možemo povezati s osobnim iskustvima. Ipak, postojali su neki egzistencijalistički filozofi koji su svoje kompleksne misli, pretočili u literarnije forme koje se nisu mogle „izraziti u sistemu tradicionalne filozofije“ (Bofre, 1977: 23).

Stroga pravila tradicionalne filozofije koja nalažu da se svaki tekst mora „okončati i zaključiti“ (Bofre, 1977: 23) nisu bila prikladna za izražavanje filozofija egzistencije i apsurda. Filozofi takvih svjetonazora, s naglaskom na Camusa i Sartrea, pribjegavali su „radije indirektnim formama izraza nego apstraktnim pojmovima znanosti i filozofije; filozofija o konkretnoj ljudskoj prirodi traži umjetničku formu da bi se izrazila“ (Bofre, 1977: 23). Cjeloživotna Sartreova družica i najpoznatija feministkinja Simon de Beauvoir za njega je rekla da se „nije mogao izraziti direktno, bez okolišanja...volio je mitove“ (de Beauvoir, 1968: 46, cit prema Bofre 1977: 24).

Ne čudi da su upravo navedene filozofije bolje izražene kroz Sartreove i Camusove novele, Mučninu i Stranac, nego što je to u njihovim detaljno i iscrpno obrađenim, čisto filozofskim literaturama. Ta djela stekla su popularnost kod širokih masa i različitih profila ljudi upravo zato što govore jezikom koji može razumjeti svatko, te su ti isti ljudi shvatili da je „priča koja se tu priča njihova priča“ (Bofre, 1977: 19). Egzistencijalisti i apsurdisti „nisu izabrali indirektnu formu komuniciranja da bi njihove filozofske ideje naišle na tako širok odjek kod nefilozofske publike, već su, suprotno tome, njihove filozofske ideje naišle na tako širok odjek kod nefilozofske publike zato što su koristili umjetničku formu“ (Bofre, 1977: 30).

Paralelu možemo povući i sa sadašnjim oblicima umjetničkog izražavanja, primjer čega su svakako animirane serije koje svoju dublju poruku prenose velikom broju ljudi na simplificiran način, a među njima je svakako i *Rick & Morty*.

4.1. Angažirana književnost

„Je li kritičko propitivanje stvarnosti još uopće imperativ svakog pisca ili je 'mesijanska' uloga autora-intelektualca relikv prošliosti?“ (Miloš, 2013), zanimljivo je pitanje od strane glavnog urednika Kulturpunkt portala postavljeno prilikom najavljanja tribine na kojoj je tema bila angažirana književnost. Prema enciklopediji Britannici za popularizaciju angažirane književnosti najzaslužniji jest sam Sartre. Ova vrsta pisanja nastala je neposredno nakon

Drugog svjetskog rata čija su razaranja i velike posljedice za cijeli svijet potaknule francuske egzistencijaliste da „ožive ideju umjetnikove ozbilje odgovornosti prema društvu“ (Britannica.com, 2020).

Unatoč tome što su se pogledi na svijet Camusa i Sartrea nakon godina prijateljstva razili, oni nisu mogli pobjeći od zajedničkih poveznica njihovih nepomirenih stajališta: „okrutan svijet slobode bez ikakva pojma božanstva; ideja slobode koja nadvladava temeljni očaj; solidarnost kao najvažnija društvena vrijednost“ (Zane Mairowitz i Korkos: 2002: 115). Upravo je zadnja stavka koja se tiče solidarnosti ono zbog čega je njihov način pisanja angažiran. Sartre je smatrao da se „pisac mora čitav angažirati u svojim djelima i to ne kao odurna pasivnost, iznoseći svoje poroke, nesreće i slabost, nego kao odlučna volja i izbor, kao totalni životni pothvat koji svatko od nas predstavlja“ (Matvejević, 1970: 64). Camusa su pak opisivali kao „moralnog novinara“ (Zane Mairowitz i Korkos, 2002: 32) koji se svojim cjeloživotnim radom trudio ukazivati na loš položaj muslimana u Alžiru, „boreći se za pravedno društvo“ (Zane Mairowitz i Korkos, 2002: 50). Kolonijalizam, imperijalizam, velike razlike među društvenim slojevima, ekspanzivna nacistička i komunistička politika još su neke teme alegorijski utkane u apsurdne i egzistencijalne teksove ovih dvaju filozofa. „Realističko-alegorijski teatar“ (Tarle, 1969/70: 63) forma je s kojom je opisan Camusov način prijenosa moralne poruke kroz svoje radove, a isto možemo primijeniti i na Sartrea. „Istinski posao angažiranog pisca je: pokazati, prokazati, demistificirati, rastvoriti mitove i fetiše u kupelji kritičke kiseline“ (Matvejević, 1970: 59).

5. O ISTRAŽIVANJU

5.1. Cilj istraživanja

U diplomskom radu baviti ću se kritičkom analizom animirane serije *Rick & Morty*, tijekom koje ću pokušati istražiti pozadinsku poruku koja počiva na filozofskim teorijama čija je glavna poveznica egzistencijalizam i absurd. Cilj je utvrditi postoji li podudarnost između navedenih teorija, serije *Rick & Morty* i njezinih likova. Kategorije koje nastojim otkriti u seriji tiču se glavnih odredica apsurdna (prepuštanje besmislu) i egzistencijalizma (stvaranje vlastitog smisla). Kroz navedene filozofije također ću probati utvrditi kritiku koja se krije iza njih, primjerice kritika religije i nepravednog društva.

Osim toga, u radu mi je bitno ukazati i na važnost satiričnih serija kojima je svrha kritizirati društvo, ali i stvoriti kritički stav kod publike. Sve navedeno pokušat ću istražiti kroz intertekstualnost izraženu kroz Camusove i Sartreove radove.

Glavni cilj istraživanjem je dokazati da je *Rick & Morty* animirani sitcom koji uz naizgled banalne i humoristične situacije sadrži složeniju egzistencijalističku pozadinu koja se tiče šire društvene zajednice. Na osnovi toga pokušat ću objasniti promiču li ovakve serije svojom pozadinskom kritikom pozitivne promjene u društvu i mogu li one potaknuti, odnosno mobilizirati/pasivizirati javnost oko raznih aktualnih društvenih problema.

5.2. Glavna istraživačka pitanja

Zanimljivo je promatrati način prijenosa poruke suvremenih animiranih serija. Likovi su sve kompleksniji, situacije zamršenije, a iza svega se uvijek skriva neka dublja priča i poruka koju je katkad teško iščitati. Ciljana publika više nisu samo djeca i mladi. Intelektualno zahtjevnije teme i složena pitanja koja se provlače kroz takve serije privlače sve uzraste, a upravo redatelj kroz uporabu hibridnih žanrova i diskursa ostvaruju heterogenu publiku. Moja je zadaća da u ulozi interpretatora analiziram sekvence povezane sapsurdnom i egzistencijalizmom te otkrijem skrivenu kritiku društva koja je upakirana u satiričnu animiranu seriju. Pritom sam postavila dva glavna istraživačka pitanja:

P1: *Postoji li filozofska utemeljenost i podudarnost između serije Rick & Morty i teorije apsurdna Alberta Camusa i teorije egzistencijalizma Jean-Paul Sartrea?*

P2: *Izražavaju li autori serije metaforički i intertekstualno društvenu kritiku povezanu s navedenim filozofskim teorijama?*

5.3. Istraživačka metoda: kritička analiza diskursa

5.3.1. Rađanje kritičke teorije i Frankfurtska škola

Uspostavljena 80-ih godina dvadesetog stoljeća, kritička analiza diskursa postala je do danas ravnopravni član društvenih znanosti (Wodak, 2012: 19). „Za rast, razvoj i potpuno stasanje kritičke analize diskursa zaslužne su brojne društvene znanosti i discipline, kao i filozofske i lingvističke škole“ (Podboj, 2012: 7).

Ako se vratimo malo u povijest, jedan od izvornih utjecaja koji je uz ostale zaslužan za kritičku analizu diskursa kakvu danas poznajemo jest Institut za društvena istraživanja osnovan 1923. godine, koji dolaskom Maxa Horkheimera 1930. mijenja ime u danas svima poznatiju Frankfurtsku školu, iz koje kritička analiza diskursa vuče korijene (Fairclough i Wodak, 1977; Perović, 2014; Podboj, 2012). Osim što je napravio zaokret u dotadašnjem vođenju škole, Horkheimera smatraju zaslužnim i za okupljanje velikog broja intelektualaca koji su uvelike pridonijeli statusu kojega dan danas nosi ova škola (Bronner, 2011: 10). Horkheimer u svojim početcima vođenja Frankfurtske škole pišući je kritizirao liberalni kapitalizam, koji je, po njemu, izdao i prekršio svoje temelje slobodnog tržišta i jednakih ljudi, stvarajući temelje psiholoških, rasnih te političkih temelja totalitarizma (Bronner, 2011: 11). Upravo se i sama kritička analiza diskursa dotiče i istražuje diskurs koji uzrokuju nejednakosti, poput diskriminacije, rasizma i ostalih. Njezini pripadnici, mahom su bili veliki intelektualci tog vremena, koje je svakako bitno ispisati – već spomenuti Horkheimer, njegov bliski prijatelj Erich Fromm, zatim Theodor Adorno, Jürgen Habermas i ostali velikani o kojima bi se puno stranica dalo ispisati. Iako su dolazili iz različitih područja, od psihologije, filozofije, do ekonomije i sociologije, povezivao ih je isti unutarnji nemir usmjeren prema kriticizmu, koliko god se oni razlikovali po stajalištima.

Ovdje bih još posebno istaknula Jürgena Habermasa, Horkheimerova i Adornova studenta, kojega mnogu smatraju jednim od najvećih umova proizašlih iz Frankfurtske škole (Bronner, 2011). Moglo bi se reći da je njegov kritički način sagledavanja okoline oblikovan povijesnim i geografskim kontekstom u kojem se rodio, a to je odrastanje u Nacističkom režimu. Joseph Goebbels, njegova nacistička propaganda i govori prožeti antisemitističkim tonom oblikovali su mladog Habermasa u vrsnog kritičara „manipuliranja diskursom“ (Bronner, 2011: 18). Upravu su teme diskursa i obmanjivanja istim bile teme koje su se provlačile u njegovim radovima tijekom čitave karijere. Habermas nije bio zadovoljan tadašnjim pozitivističkim⁹ shvaćanjem lingvistike, „stoga on inzistira na opisu jezika u uporabi, osobito ako želimo razumjeti manipulaciju i zlorabu jezika, koje su nezaobilazni načini ljudske komunikacije, konflikta i natjecanja (Podboj, 2012: 29). U konačnici, ono za što je najviše zaslužan, a na čemu mu svi teoretičari kritičke analize diskursa danas zahvaljuju, jest odmak u proučavanju diskursa kao zatvorenog, apstraktnog sustava, objektivno proučavanog, te uvođenje interdisciplinarnog istraživanja.

⁹Pozitivizam je „smjer u filozofiji i teoriji znanosti“ (Enciklopedija.hr, 2020), koji društvo i prirodu proučava na identičan način. Začetnik pravca jest Auguste Comte, koji je „po uzoru na prirodne znanosti, početkom 19. stoljeća nastojao je društvene znanosti postaviti na znanstvene temelje“ (Struna.hr, 2020).

Fairclough i Wodak (1997: 260) uz Habermasa i Frankfurtsku školu navode još neke bitne utjecaje na kritičku analizu diskursa, među kojima su Antonio Gramsci, Louis Althusser, a sve ih skupa povezuje takozvani zapadni marksizam¹⁰. Kritičko diskurzivni teoretičari „ne povezuju uvijek svoje djelovanje s ovom ostavštinom, usprkos tome, ona itekako ocrtava njihove radove i djelovanje“ (Fairclough i Wodak, 1997: 260).

5.3.2. Kritička analiza diskursa Normana Fairclougha

Sada, kad sam radi lakšeg razumijevanja kritičke analize diskursa ukratko objasnila neke od njenih ranih utjecaja, detaljnije ću objasniti istraživanje prema Normanu Faircloughu, jednom od najpoznatijih predstavnika kritičke analize diskursa, kroz čiju sam teoriju odlučila istražiti pozadinu serije *Rick & Morty*. Za kritičku analizu diskursa, prema metodi Normana Fairclougha, odlučila sam se jer mi kao kvalitativna metoda pruža detaljniji i slobodniji pristup temi, neograničen brojnim pravilima, a upravo je i sama serija *Rick & Morty* takva – slobodoumna, ne mari za mišljenja onih koje kritizira i sve to radi na vrlo kvalitetan način.

Uz Fairclougha, koji je i sam zaslužan za naziv kritičke analize diskursa, najistaknutiji i najvažniji predstavnici su još Teun van Dijk te Ruth Wodak, ali i mnogi drugi koji su svojim radovima pridonijeli da ova vrsta istraživanja stekne legitimni status među društvenim znanostima. Svi oni, osim što su bili vrsni znanstvenici, krašeni su i vrlo aktivističkim duhom, iz čega se izrodila ova izrazito kritički orijentirana metoda.

U doba nastajanja, kritička analiza diskursa bila je veliki odmak od strogog i objektivnog proučavanja jezika kao apstraktnog sustava znakova. Ona u istraživanje počinje uključivati više znanstvenih disciplina, a i sam pristup proučavanja s obzirom na metode i teme vrlo je heterogen, „često karakteriziran kao disidentski“ (Podboj, 2011: 7). Iako bi se prema nazivu moglo zaključiti da je kritička analiza diskursa vrsta društvene znanstvene discipline koja odlikuje objektivnošću, ona to nije, niti je teorija ili metoda određena striktnim normama provođenja istraživanja (Fairclough i Wodak, 1997: 258; Perović, 2014: 97; Podboj, 2012: 7; Wodak, 2012: 19). Točnije bi ju bilo definirati kao izrazito kvalitativnu, interdisciplinarnu i interpretativnu društveno-znanstvenu perspektivu, kritički i problemski usmjerenu na sam diskurs koji više nije promatran kao homogen i zatvoren sustav, već sustav koji „diše“

¹⁰Zapadni marksizam struja je nastala u Zapadnoj Europi krajem I. svjetskog rata, te početkom Oktobarske revolucije u Rusiji 1917. „Zapadni marksizam je dao veću važnost kulturnoj dimenziji društva nego ostali oblici marksizma, naglašavajući da se kapitalistički socijalni odnosi uspostavljaju i održavaju velikim dijelom u kulturi (time i u ideologiji), a ne samo u ekonomiji.“ (Fairclough i Wodak, 1997: 260).

odnosno odražava društvo. To da je diskurs socijalna preslika znači da se diskurs, kako je već objašnjeno, nikako ne može izuzeti od društva. Upravo je i jedno od glavnih načela same kritičke analize da su diskurs i društvo u dijalektičkom odnosu, što bi značilo da je diskurs oblikovan društvom, ali da ga u velikoj mjeri i sam oblikuje. „Proučavani tekstovi ne mogu se razumjeti niti analizirati izolirano, već njihovo značenje jedino može biti shvaćeno u odnosu na prepletene mreže drugih tekstova, te u odnosu na društveni kontekst“ (Jorgensen i Phillips, 2002: 70).

Kako vidimo, različiti analitičari ove vrste istraživanja različito su metodološki pristupali proučavanju diskursa. Ipak, svi oni su se vodili jednim zajedničkim ciljem, detektiranjem manipulacija diskursom, odnosno prikrivenih upotreba ideologija elita, koje nedovoljno kritički um ne može iščitati. „Van Dijk ističe kako istraživači koji se bave kritičkom analizom diskursa posjeduju eksplicitnu svijest o tome koja im je uloga u društvu te dodaje da su teorija i analize koje formiraju uvijek sociopolitički situirane jer stoje u naglašenom odnosu solidarnosti i suradnje s potlačenim društvenim skupinama“ (Van Dijk, 2001: 353, cit prema Podboj, 2012: 9). Iako bi se još stotine stranica moglo ispisati o ovoj vrsti istraživačkog pristupa i tome što je utjecalo na nju, vrijeme je da krenem opisivati i sam Faircloughov model na kojem se temelji moje diplomsko istraživanje.

Fokus ove vrste analize stavljen je na dvije dimenzije diskursa: poredak diskursa (upotreba žanrova i diskursa) i komunikacijski događaj (slučaj upotrebe diskursa na primjeru). Konkretno, ono što mene najviše zanima jest trodimenzionalni model analize Normana Fairclougha. On se temelji na analizi tri dimenzije komunikacijskog događaja.

Prva dimenzija je analiza formalnih i lingvističkih svojstava poput vokabulara, gramatike i metafora. No, postoje još neki alati koje Faircloughove navodi, odnosno što treba analizirati u tekstu; „odnos između govornika, uključujući pitanje tko postavlja agendu razgovora, te na koji način su konstruirani identiteti kroz uporabu jezika“ (Fairclough, 1992: 152; 1992: 166, cit. prema Jorgensen i Phillips, 2002: 83) U mojoj analizi teksta fokus će najviše biti u pronalasku prenesenih značenja koje se kriju iza određenih rečenica.

Nadalje, u drugoj dimenziji proučavam diskursne prakse kroz analizu diskursa i žanrova koji se pojavljuju u produkciji i konzumaciji teksta. U radu konzumaciju nažalost neću ispitati jer ne radim analizu publike, iako bi i takva provjera trebala biti „sastavni dio analize medijskog diskursa“ (Vrtiči Car, 2016: 150). Analiza publike omogućila bi ustanoviti primjećuju li gledatelji animirane serije skrivene filozofije i teorije na kojima se bazira moj rad i tumače li ih na jednak način kao i ja. Poučavajući diskursne prakse, pokušat ću otkriti kako scenaristi i

redatelj *Rick & Mortyja* koriste već postojeće diskurse i žanrove u svojim epizodama. Ovdje ću uvesti i pojam intertekstualnost, što znači da se „svi komunikativni događaji oslanjaju na ranije događaje“ (Jorgensen i Phillips, 2002: 73), odnosno, čitajući neki tekst obratit ću pozornost na podudarnost riječi, sintagmi i ostalih elemenata s nekim prijašnjim tekstovima.

Posljednja dimenzija je analiza društvenih praksi. „Dok se na prvoj dimenziji bavimo opisivanjem, na drugoj dimenziji interpretiramo, a istraživanje završavamo objašnjenjem na trećoj dimenziji“ (Blommaert, 2005: 30, cit. prema Perović, 2014: 103). Odnosno, u ovoj fazi se događa prava analiza gdje naša subjektivna procjena dolazi najviše do izražaja kroz kritiku onoga što smo otkrili u tekstualnim i diskursnim praksama. Jednostavnije rečeno, u trećoj fazi „istraživač postaje kritičar“ (Perović, 2014: 103).

Analizom društvenih praksi ću se baviti tako što ću kroz ranije navedene teorije pokušati pronaći poveznice s odabranim sekvencama kroz koje se provlače određeni stavovi. Prva teorija kojom ću se baviti ponovno je Camusova teorija apsurdna koja se osim kroz seriju provlači i kroz cijelu diplomsku analizu. Camus je primjerice često volio naglašavati paradoks ljudskog života objašnjen kroz lik Meursaulta iz knjige *Stranac*. Meursault, otuđeni pojedinac koji unatoč društvenoj izdvojenosti ostaje dosljedan svojim principima; u jednom dijelu romana naizgled mijenja svoj karakter, postaje socijalan što na kraju rezultira zločinom i zatvorom, a reference možemo pronaći u liku Ricka. Kako je u seriji izražen problem ljudske egzistencije iduća poveznica vezana je uz Jean-Paul Sartrea i njegovu teoriju egzistencijalizma. Jedna od kategorija koju ću istraživati vezano uz ovu teoriju je distinkcija između dvije vrste likova, onih umjetno i onih prirodno stvorenih, te kako je prikazan njihov način borbe s besmisлом postojanja.

Sada, kad sam detaljno opisala sve tri dimenzije, važno je napomenuti da kritička analiza diskursa ne očekuje niti zahtijeva da se jednakim intenzitetom posvetimo svim dimenzijama. „Izbor i primjena alata ovisi o istraživačkim pitanjima i veličini projekta“ (Jorgensen i Phillips, 2002: 76). Ljepota kvalitativnih istraživanja upravo leži u slobodi odabira alata, pristupa temi, slobodoumlju, te u odmaku od fiksnog i strogo dogmatskog načina proučavanja kakva su karakteristična za kvantitativna istraživanja.

5.3.3. Prilagodba kritičke analize diskursa ovom diplomskom radu

Nakon argumentiranja metode kritičke analize diskursa i objašnjenja na što ću se točno fokusirati kod istraživanja, želim još obrazložiti zašto će moja analiza biti možda malo

drugačija. Naravno, i dalje mi je cilj isti kao i „očevima utemeljiteljima“ ove metode, otkriti skrivenu poruku i njezino značenje. Ipak, za razliku od klasičnih analiza koje pretpostavljaju da je autor određenog komunikacijskog događaja negativac koji tekstom manipulira, promiče određenu ideologiju, stvara neravnopravnost, degradira određene društvene skupine ili svoje protivnike, te pokušava kroz medijske alate ostvariti moć, ja to neću dokazivati. Smatram da su autori serije pozitivci koji, frustrirani svijetom i nepravdom kojoj smo i sami svjedoci, zakamuflirano kroz metafore i ostale jezične alate kritiziraju isti taj svijet i ljude koji su zaslužni za nejednak položaj svakog čovjeka. Smatram da svaki gledatelj na prvu ne može iščitati njihove skrivene intencije, i sama sam svjedok da neki moji prijatelji nisu zamijetili određene stvari, pa upravo zato želim provesti kritičku analizu diskursa koja će, naravno, subjektivno odraziti njihovu kritiku. Kao potvrdu moje male preinake prilažem jedan citat o ideologiji, uz koju i sami često vežemo negativnu konotaciju.

„I Foucault je utvrdio da ideologija nije isključivo negativna i ograničavajuća, kako ju vidi marksistička teorija, nego je istovremeno i vid opresije i vid otpora jer ugnjetavane skupine o kojima postoji određeni diskriminacijski diskurs mogu iskoristiti isti taj diskurs kao znak suprotstavljanja i otpora dominantnom diskursu“ (Mills, 2003: 55, cit. prema Podboj, 2002: 38).

Upravo seriju *Rick & Morty* vidim kao reakciju autora na ugnjetavanje i njihov vid bunta koji je za mene prekrasan jer je izražen kroz malo drugačiju umjetnost i filozofiju.

5.3.4. Uzorak istraživanja

Uzorak rada bit će sekvence iz pojedinih epizoda animiranog sitcoma *Rick & Morty*, za koje smatram da u sebi sadrže elemente filozofija egzistencijalizma i apsurdna te društvene kritike. Serija se sastoji od četiri sezone (2013.- 2020.), a svaka se sastoji od deset epizoda. Nakon tri godine pauze, mučne za najveće obožavatelje ove serije, četvrta sezona započela je s prikazivanjem 2019. godine. Prvih pet epizoda emitirano je od studenog do polovine prosinca 2019., a drugih pet najavljeno je za mjesec svibanj 2020. U potencijalni uzorak ući će samo jezične sekvence iz određenih epizoda koje odaberem ovisno o relevantnosti za konkretnu temu kojom se bavim, odnosno one sekvence u kojima je prikazano ono što se pitam u istraživačkim pitanjima.

Konkretno, ukupno je odabrano dvadeset sekvenci. Iz prve sezone odabrano je devet sekvenci, iz druge pet, iz treće četiri te dvije iz četvrte sezone. Želja je bila da iz svake sezone bude zastupljen jednak dio sekvenci, no gledavši epizode zaključila sam da je u diskursnom

pogledu prva sezona najbogatija referencama vezanim za apsurd i egzistencijalizam, dok je posljednja više usmjerena na modernu kritiku koja nije usko vezana za teorije Camusa i Sartrea.

5.4. Znanstvena relevantnost

Kvalitativno istraživanje pruža mogućnost detaljnijeg, izvan okvira i slobodnijeg proučavanja diskursa koji koristi popularna animirana serija. *Rick & Morty* od svog je prvog emitiranja dobio doživotne obožavatelje, neki od njih se čak (neutemeljeno) vole prikazivati kao mentalno superiorniji zbog znanstvenog lajtmotiva koji se provlači kroz seriju; no zaslijepljenost samim sobom nas ograničava da vidimo širu sliku i poruku koju su kreatori serije utkali u nju. Zbog toga se nadam da ću, proučavajući pojave u seriji koje smatram relevantnim za svoju temu, ovim radom ukazati na važnost i njihovog budućeg proučavanja. Iako tema na prvu možda izgleda banalno, ona to zasigurno nije jer relevantnost svakako leži i u tome da animirane serije ovakve vrste nisu samo za razonodu i zabavu nego se mogu dublje iščitavati što može pridonijeti boljem kritičkom razmišljanju i mladih i starih u današnjem medijaliziranom svijetu koji nam pruža „upakiranu“ sliku stvarnosti u kojoj živimo.

6. ANALIZA: SARTRE I CAMUS , FILOZOFSKI NEPRIJATELJI PONOVRNO POMIRENI U RICK & MORTYJU

6.1. Bog, nepravda i pitanja smisla života - teme gdje se susreću apsurd i egzistencijalizam

Iako mi je kroz analizu cilj bio pronaći sekvence koje su vezane samo za apsurd ili za egzistencijalizam, postoje teme koje su zbog slične prirode ovih filozofija zajedničke i jednoj i drugoj. Možda Camus nije bio zadovoljan što su njegova stajališta povezivali sa Sartreovim, no nikako nije mogao poreći da su im se mišljenja oko postojanja boga poklapala. Obojica su bili predstavnici ateističkog vida svoje filozofije, što je često naglašeno u njihovim radovima, bilo kroz alegoriju u romanima i esejima, ili direktnu kritiku u čisto filozofskim radovima.

6.1.1. Vječni život bez boga u Rick & Mortyjevom multiverzumu

(1)Summer: „O moj bože, roditelji su mi tako glasni. Želim umrijeti.“

Rick: „Bog ne postoji, Summer. Pomiri se s tim čim prije. Bit ćeš mi zahvalna poslije.“

(2) Ravnatelj Vagina: „Pozdrav, Ravnatelj Vagina ovdje. Ime je pravo, vjerojatno Skandinavsko. Samo vam želim objelodaniti ovo, stari bogovi su mrtvi. Zanimarite sve ostale religije. Svi se pomolite jednom pravom bogu, velikoj glavi na nebu. Ispričajte me sad, idem van gdje ću kleknuti na cestu i predati svoju vječnu dušu ovoj stvari koja doslovno kontrolira vrijeme.“

(3) Svećenik: „Bog je laž. Izmislili smo ga samo kako bismo zaradili novac.“

Već u prvim minutama pilot epizode pojavljuje se referenca (sekvenca 1) koja je jedno od obilježja Sartreovog egzistencijalizma i Camusovog apsurdna, a to je nepostojanje onostranog života i kritika religije.

Konkretna scena odvija se za stolom za vrijeme objeda na kojemu Morty vidno umoran i dekoncentriran ne može pratiti razgovor između ostalih članova obitelji. Razlog umora bila je intergalaktička avantura na koju ga je noć prije vodio djed Rick. Saznavši da je zbog toga izostao i iz škole, Jerry i Beth, baš poput roditelja u stvarnom životu, krenu vikati i svađati se zbog čega Summer govori da želi umrijeti te zaziva boga. Nakon toga slijedi Rickova izjava koju sam odabrala za svoju prvu sekvencu koju ću analizirati.

Sekvenca pod brojem dva odabrana je iz druge sezone, iz epizode *Get Schwifty*. U ovoj epizodi oko Zemlje se pojavljuju nepoznati entiteti u obliku divovskih glava koje se obraćaju ljudima te im govore da im „pokažu što imaju“ (*Show Me What You Got*). Epizoda prati panične Zemljane i njihove reakcije na nesvakidašnju situaciju. Dio naroda je, slijepo vjerujući u nepoznanicu koja im se pojavila na nebu, stvorio kult oko nove religije zbog koje se odriču kršćanstva, a sve neistomišljenike počinju žrtvovati. To cijeli grad baca u ekstazu te oni prestrukturiraju većinu svog života oko novih „bogova“ na nebu, unatoč nepoznatoj činjenici da su glave zapravo podvrgle zemlju intergalaktičkoj predstavi u kojoj su akteri nekolicina planeta, od kojih svaki mora pokazati „ono što ima“, jer će u suprotnom biti uništeni. Ova epizoda na ironičan i humorističan način kritizira religiju; glave ovdje, naime, ne predstavljaju nikakve osvajače ili bogove, one su nekakva inačica *American talent showa*, a svi ostali planeti su natjecatelji. Ova epizoda religiju karikira, izruguje i prikazuje kao nešto na što se čovječanstvo u svom očaju oslanja kada je najkrhkije. Ljudi se okreću i vjeruju iracionalnim stvarima u vrijeme velike potrebe te se ne libe pred ničim, u konkretnom slučaju žrtvovati svoje sugrađane. Treća sekvenca dio je šeste epizode treće sezone čija je poruka direktna. Ovom izjavom autori serije daju vrlo jasnu kritiku upućenu religijama koje od svojih vjernika ne traže samo skrušenu vjeru već i novac s kojim se na kraju katkad netransparentno raspolaže.

Kroz svoja dva najpoznatija djela, *Stranac* i *Mit o Sizifu*, Camus je otvoreno izrazio svoje ateističke stavove. *Stranac* jest zasigurno jedan od „najboljih literalnih prikaza apsurdna ljudske egzistencije“ (Wikipedia.org, 2020) gdje kroz otuđenog pojedinca Mersaulta na vlastitoj koži možemo osjetiti tjeskobu i očaj egzistiranja, a ujedno vidimo i prepuštanje toj apsurdnosti postojanja. Konkretni primjer koji potvrđuje sekvencu iz *Rick & Mortyja* jest Mersaultovo čekanje smrtne kazne u zatvoru zbog počinjenja ubojstva. Njemu u ćeliju dolazi ispovjednik kako bi mu u zadnjim trenucima života „ponudio utjehu u bogu“ (Vuletić, 1980: 18). Kao pravi apsurdni junak Mersault mu govori da ne vjeruje u boga (Camus, 1942: 90), te da „ničeg nema osim zemaljskog života koji jest apsurdan, ali ipak nema cijenu jer je jedinstven“ (Camus, 1942: 91, Vuletić, 1980: 16). Kod Sizifa također možemo primijetiti ovakve odlike, on kao osuđenik bogova prezire iste zbog sudbine koju su mu predodredili, a to je konstantno guranje kamena uz brdo. Camus govori o „varljivoj pomoći religija“ (Sartre, 1980: 7) kojoj se ljudi uglavnom okreću u teškim trenucima slabosti, u trenucima u kojima se žele odagnati od apsurdna. „Ono što je apsurdno, to je sučeljavanje tog iracionalnog i one žarke želje za jasnoćom“ (Camus, 1980: 16). Prepuštajući se religiji, a pritom zanemarujući očito može izazvati kontraefekt kod osobe. Bježanje od apsurdna za Camusa nikada nije opcija, on smatra da se trebamo prepustiti svijetu bez smisla, svijetu bez boga. Tek kada se oslobodimo religija koje obećavaju nemoguće ljudi postaju slobodni jer spoznaju apsurd: „Što čovjeku ostaje nakon raspada i kršćanskih i građanskih vrijednosti? Osjećaj apsurdna i besmisla svijeta“ (Tarle, 1969: 63).

Baš kao i Camus, Sartre se također „svrstavao u kritičare religije“ (Betancourt, 1989: 172). Odrastanje u protestantskoj obitelji, u tada većinski katoličkoj Francuskoj, uvelike je obilježilo njegove kasnije ateističke stavove. „Ideja da bog ne postoji proteže se cjelokupnim Sartreovim djelom“ (Thody i Read, 2003: 26) U svojoj poznatoj raspravi *Egzistencijalizam je Humanizam* Sartre pojašnjava svoj vid ateizma:

„Egzistencijalizam nije toliko neki ateizam u tom smislu da bi se iscrpio u dokazivanju da bog ne egzistira. Čak i kad bi bog egzistirao, to ne bi ništa promijenilo; to je naše gledište. Ne da bismo vjerovali da bog egzistira, nego mislimo da problem nije problem njegove egzistencije; potrebno je da čovjek opet sam sebe nađe i da se uvjeri da ga ništa ne može spasiti od sebe, čak ni valjani dokaz postojanja boga“ (Sartre, 1964: 43).

U eseju *Bitak i ništavilo* Sartre govori da je „postulatorni ateizam uvjet koji omogućuje ljudsku slobodu“ (Betancourt, 1989: 172), suprotno tome, ako bi bog postojao to bi značilo da je čovjeku rođenjem predodređena svrha, što se protivi glavnoj Sartreovoj tezi da egzistencija prethodi esenciji. Kritizirati religiju nije se libio niti kroz svoje literarnije oblike,

tako u svojoj „adaptaciji mita o Elektri“ (Wikipedia.org, 2020), drami *Muhe* „kritizira religiju kao oblik metafizičkog čovjekovog otuđenja koje ima ozbiljne, pa čak i pogubne posljedice u konkretnom povijesnom redu društveno-političkom razvitku čovječanstva“ (Betancourt, 1989: 171). Čovjek je rođenjem slobodan, a njegov život je preslika slobodnih odluka koje svakodnevno donosi; upravo je „bolna tajna bogova i kraljeva u tome što su ljudi slobodni“ (Betancourt, 1989: 178), jer kada narod odabere biti slobodan tada kraljevstvo bogova i kraljeva nestaje. Religijsko otuđenje i prepuštanje bogu za Sartrea predstavlja čovjekovo „neautentično postojanje“ (Betancourt, 1989: 183).

Iz ove tri sekvence vrlo jasno možemo iščitati kritiku religije koja je zastupljena kao tema radova Camusa i Sartrea. I jedan od autora serije jasno je izrazio svoje mišljenje na tu temu: „Za mene je to jako smiješna stvar, ideja da imamo bogove, tragamo za smislom i to nam predstavlja najvišu misao koju možemo postići u životu“ (Harmon, 2017).

6.1.2. Rick & Mortyjeva univerzalna kritika nepravednog društva

(4) Summer: „Zašto se borite, ne vidite li da ste svi jednaki?“

Morty: „Oh Summer, ovo ti je prvi rat rasa, ha?“

(5) Rick: „Čovječe tvoj život je laž, život svih vas je isto laž. Ne shvaćate li? Rekli su nam da smo posebni zato što smo Rickovi, no odvojili su nas od svega što nas je činilo jedinstvenima.“

Prosudivanje ljudi na temelju boje kože te uskraćivanje njihovih prava problem je koji se proteže kroz cijelu povijest, a nažalost, svjedoci smo da je rasizam i dalje sastavni dio društva. Prva sekvenca na ironičan način prikazuje problem netolerancije, izopćavanja i represije prema drugačijima od sebe. Iako Morty spominje rasnu borbu, smatram da je ovim dana kritika svim oblicima diskriminacije. Druga sekvenca tiče se ljudi koji su vjerujući u nametnute ideale i obećanja brojnih ideologija kroz povijest postali žrtve istih. Svaka osoba posebna je individua za sebe, no prošlost, ali i sadašnjost pokazale su nam da postoje vođe koji su tu različitost gušili u ime svojih ideologija, uvjerenja. I Camus i Sartre bili su protiv takvog poretka što su uvelike kritizirali kroz svoju angažiranu književnost. Pravednost, jednakost, sloboda društveni su ideali za koje su se zalagali.

U romanu *Kuga* Camus progovara o „zlu i ljudskoj borbi protiv zla“ (Vuletić, 1980: 19). „Kuga, za koju sam želio da se čita na više razina, ima kao jasan sadržaj borbu europskog Otpora protiv nacizma“ (Vuletić, 1980: 19). Camus svoje doba naziva „stoljećem straha; svijet u kojem je zločin ozakonjen i u kojem se ljudski život smatra ništavnim“. (Zane

Mairowitz i Korkos, 2020: 130). Osim što se otvoreno protivio nacističkim zločinima, svoje pero oštro je koristio i protiv francuskih kolonijalnih osvajanja i represija prema nedužnim narodima, te protiv američkog bacanja bombi na Japan.

Prema Sartreu rađamo se kao slobodna bića, stoga nitko nema pravo drugome oduzeti ono što mu je dano dolaskom na ovaj svijet. On je „razvio opću teoriju ugnjetavanja koja je dovela do moralnih kritika antisemitizma, kolonijalizma, klasne nepravde i rasizma prema crncima“ (InternetEncyclopediaofPhilosophy.edu, 2020).

6.1.3. Svemir nije briga za nas

(6) Morty: „Slušaj Unity, ne mislim da je moja sestra htjela reći da bi život bio savršen bez tebe, mislim da je samo htjela reći da bi život bio, znaš, samo život.“

(7) Summer: „Činjenica da si star, činjenica da ćemo svi umrijeti jednog dana, činjenica da je svemir toliko velik da ništa u njemu nije bitno, te činjenice su ono što ti stvarno jesi, stoga si zatočen u njima. Svemir je prevelik da bi ga bilo briga za nešto tako sitno.“

(8) Morty: „Poanta pijanog Ricka da nitko od vas nije poseban ili drugačiji od drugih. To je uvijek njegova poanta.“

(9) Bety: „Sjećaš li se kada si mi nedavno rekao ako želim da mogu napustiti Zemlju gdje ću putovati beskrajnim Svemirom kako bi shvatila tko sam ja, te da nitko neće shvatiti da sam otišla jer me možeš zamijeniti klonom?“

Rick: „Nitko neće shvatiti. Ništa što ti smatraš bitnim zapravo nije bitno. Ovo nije po ničemu posebno jer se to događa bezbroj puta diljem bezbroj realnosti.“

(10) Tony: „Ti trebaš isto što i ja, Rick. Ti trebaš nekoga tko će ti dati dozvolu da živiš. Ti želiš uzeti jedan dio svoga života za kojega stvarno misliš da je tvoj, te ga zaštititi od Svemira koji uzima što god poželi. Uzeo je moju ženu. Očito je uzeo nešto i od tebe. Možemo provesti naš život boreći se protiv toga, ili možemo izabrati biti slobodni.“

Odabrane sekvence ne treba posebno stavljati u kontekste tih epizoda, jer dovoljno je pročitati ih da bi se shvatila poruka. U svih pet nameće se problem da ljudi često imaju tendenciju misliti da su njihove vrijednosti bitnije od drugih, te da je ono što oni čine pokretačka snaga ovoga svijeta. Kada takvi ljudi vide „beskonačnost vremena, prostora i drugog inteligentnog života, mogu se početi osjećati malima i beznačajnima“ (Rakelsradar.com, 2020). Teme ravnodušnosti svemira prema ljudima, pokušaj razumijevanja vlastitog postojanja te unutarnje borbe možemo pronaći kod egzistencijalizma i kod apsurda.

Prema egzistencijalističkoj filozofiji svjesnost vlastitog postojanja:

„izražava to stanje nesigurnosti, opasnosti i sumnje kao stanje svojstveno čovjeku kao čovjeku. Čovjek je stranac u svijetu; on je putnik; bačen u svijet; osuđen na težinu odgovornosti što je donosi sloboda. Napušten je, usamljen, upućen sam na sebe“ (Kalin, 2010: 365).

Čovjeku je katkad vlastita egzistencija bol (Bofare, 1977: 30), a Sartre govori da sloboda koja mu je dana rođenjem uzrokuje „duboku odgovornost koja izaziva tjeskobu i očajavanje“ (Sartre, 1964: 13).

Camusov apsurd kaže da je čovjekov život samo „slijed slučajnih događaja i bezrazložnih dijela, na kraju čega je smrt“ (Vuletić, 1980: 16). Kako bi lakše podnijeli to saznanje bitno je, prema Camusu, da čovjek shvati da „njegovo postojanje nema višeg smisla“ (Vuletić, 1980: 16). Nakon prihvaćanja takve sudbine, baš poput Sizifa, sretno ćemo biti u suživotu s apсурdom.

Ovdje ću uključiti jedan zanimljivi pojam suvremenog američkog filozofa Eugenea Thackera, koji govori o kozmičkom pesimizmu, odnosno o „pesimizmu svijeta bez nas“ (Thacker, 2015: 12). Thackerova teorija bliska je Camusovoj i Sartreovoj filozofiji i dobro definira ono o čemu su i oni pričali. Kozmički pesimizam ističe ljudsku nevažnost u odnosu na svemir, koji je apsolutno neljudski ravnodušan prema nadama, željama i borbama ljudi. Ljudi imaju tendenciju stvarati mitove o sebi koji u njihovim glavama povećavaju njihovu važnost te tako izbjegavaju pomisao da su možda beznačajni u velikoj shemi stvari. Spominjući kozmički pesimizam, valja spomenuti i velikog i utjecajnog američkog horor i znanstveno-fantastičnog pisca Howarda Phillipsa Lovecrafta.. Njega karakterizira ono što je opisao i Thacker, kozmički horor i užas, odnosno strah od nepoznatog koji se javlja kod ljudi. Još jedna od bitnih filozofija vezanih za Lovecraftov rad je shvaćanje čovječanstva kao beznačajnog dijela mnogo većeg svemira i prostora kojega ne možemo do kraja razumjeti. Kroz svoja djela on naglašava čovjekovo beznačajno mjesto u svemiru, njegovi su glavni junaci poput Ricka, samozatajni, socijalno izoliraniji od drugih, obično umno genijalni te uz pomoć znanja i znanosti žele nadoknaditi svoju asocijalnost. Jedan od najpoznatijih Lovecraftovih fantastičnih bića, Cthulhu, koji je postao česti element popularne kulture, pojavljuje se u uvodnoj špici *Rick & Mortyja* kako proganja glavne junake animirane serije s čim su redatelji serije uvelike odali počast ovom važnom piscu u čijim su radovima prožete egzistencijalističke i apsurdne ideje.

„Filozofija egzistencije izražava to stanje nesigurnosti, opasnosti i sumnje kao stanje svojstveno čovjeku kao čovjeku. Čovjek je stranac u svijetu; on je putnik; bačen u svijet; osuđen na težinu odgovornosti što je donosi sloboda. Napušten je, usamljen, upućen sam na sebe. [...] Očaj, tjeskoba, briga, strah, dosada,

mučnina, apsurd samo su neki od osjećaja s kojima se nose osobe koje zapadnu u egzistencijalnu krizu“ (Kalin, 2010: 365).

6.2. JEAN-PAUL SARTRE

6.2.1. Rickova životna lekcija: bježati od samih sebe nikada nije rješenje!

(11) Summer: „Ali svaki Rick mrzi politiku i parlament, zašto onda mrze našeg djeda?“

Morty: „Zato što Rickovi mrze same sebe najviše. A naš Rick je Rick više od njih svih, najviše svoj.“

(12) Birdperson: „Morty, znaš li što znači Rickova uzrečica Wubba Lubba Dub Dub? Na jeziku moga naroda to znači 'u velikoj sam patnji, molim te pomoz mi'. Morty, tvoj djed je u velikoj patnji, iz toga razloga često pije i uzima opijate.“

Prva sekvenca odabrana je u prvoj epizodi treće sezone u kojoj Summer i Morty kreću u Citadelu Rickova kako bi ga oslobodili od zle intergalaktičke vlade kojoj se Rick predao na kraju druge sezone. Druga sekvenca vezana je za Rickovu poznatu uzrečicu *Wubba Lubba Dub Dub*. Ona izgleda simpatično jer ju uglavnom izgovara dok je (prividno) sretan i dok se šali, sve dok njegov najbolji prijatelj Birdperson Mortyju ne otkrije pravo značenje ove fraze.

Na početku karijere Rick je ambiciozni znanstvenik koji vodi uobičajen život s kćeri i ženom. U nadi da će svojim novim izumom poboljšati čovječanstvo, on radi veliku pogrešku zbog čega suprugu odvodi u smrt. Nakon toga kreće preobrazba Ricka iz skromnog znanstvenika u gnjevnog osvetnika koji besciljno putuje raznim dimenzijama. Kroz sva putovanja došao je do saznanja o besmislu postojanja zbog čega postaje čovjek lišen empatije. Njegova svjesnost o sebi izvor je njegove patnje.

On više ne brine što itko misli o njemu i što itko očekuje od njega, postaje definicija ciničnog čovjeka. Pogled na njegov život stvara mu mučninu, baš kao što je to osjećao i Sartreov lik Antoine Roquetin iz romana *Mučnina*. „Taj predosjećaj, što Sartre kroz usta svoga lika naziva totalnom ravnodušnošću i apsurdnom slučajnošću svijeta, izaziva mu osjećaj mučnine“ (Thody i Read, 2003: 18). Velika bol koju osjeća proizašla je iz egzistencijalističke spoznaje; on se zbog toga okreće alkoholu i opijatima kako bi suzbio osjećaj tuge uzrokovan unutarnjim čovjekovim sukobom. Nakon što opet uđe u život kćeri koju je nakon velike tragedije napustio, Rick pokušava stvoriti lažnu sliku o sebi, ipak ne može pobjeći od onoga što je. „Zbog svijesti koju uvijek imamo o sebi, nikad posve ne možemo biti ono što jesmo, stoga glumimo sebe, što je jedan način i to nepošten da pristupimo tom problemu“ (Thody i Read, 2003: 57).

Čitajući o filozofiji egzistencijalizma Jeana-Paula Sartrea naišla sam na zanimljiv pojam „neizbježne svijesti“ (Thody i Read, 2003: 53) koju mogu pronaći u liku Ricka. Lažnu sliku o sebi on pokušava nametnuti drugima, prvenstveno svojoj obitelji, te od njih očekuje da oni takvu sliku podrže. Gorčinu liječi alkoholom, ali ipak ne može pobjeći od sebe baš kao i Sartreov „autobiografski lik; čovjek koji se nije mogao opiti“ (Thody i Read, 2003: 53) Mathieu Delarueu. „Koliko god alkohola popio, uvijek sam svjestan što sam, i s kakvim se odlukama moram suočiti“ (Thody i Read, 2003: 53). Ipak, zid koji je stvorio oko sebe na kraju pada, a Rick krene više cijeniti drugu priliku za normalan život s obitelji.

6.2.2. I animirani likovi mogu osjetiti metafizički očaj

(13)Meeseeks: „Meeseeksi nisu rođeni da u ovom svijetu traže smisao, Jerry! Stvoreni smo kako bi služili jednoj svrsi koju bez obzira na sve moramo ispuniti. Postojanje je bol za Meeseekse, Jerry, i sve ćemo učiniti da ublažimo tu bol.“

(14)Stroj za maslac: „Koja je moja svrha?“

Rick: „Dodaješ maslac.“

Stroj za maslac: „O moj bože.“

Rick: „Dobrodošao u klub, prijatelju.“

Nakon pregršt zadataka s kojima ga kao najpametnijeg čovjeka u svemiru svakodnevno zamaraju članovi obitelji, Rick im u prvoj sekvenci predstavlja stvorenja pod imenom Mr. Meeseeks. Ova simpatična bića imaju samo jednu svrhu u životu, a to je ispunjenje bilo kojeg zahtjeva upućenog od onoga koji zatraži njihovu pomoć. Nakon ispunjenja svoje svrhe njihov život završava te oni u kratkom vremenu iščeznu. „Njihova motivacija da pomognu drugima proizlazi iz činjenice da je za Meeseekse njihova egzistencija bolna, a jedini način da riješe taj problem jest ispunjavanje zadatka koji im je zadan; obično žive nekoliko sati, stoga su za njih dva dana vječnost“ (RickandMorty.fandom.com, 2020). Njihov se razum proporcionalno gubi s duljinom postojanja zbog čega je Rick zamolio obitelj da im zadaju samo jednostavne zadatke koje mogu ispuniti. Kada Jerry zamoli svog Mr. Meeseeksa da mu pomognu u poboljšanju igre u golfu, za njega se zadatak na prvu čini jednostavan. Unatoč ogromnom naporu da Jerry pogodi rupu, on to nikako ne uspijeva napraviti zbog čega Meeseeks zatraži pomoć drugog Meeseeksa, on od trećeg i tako u nedogled. Njihova egzistencija potraje duže nego inače zbog čega oni postaju nervozni, ljuti, a na kraju ga pokušaju i ubiti.

Odabranu sekvencu objasniti ću kroz Sartreov egzistencijalizam. Već o samom nazivu Meeseksa možemo napraviti kratku analizu, zanimljivo ime zapravo je tvorenica zamjenice *me (ja)* i glagola *seek (tragati)*, što bi u kontekstu egzistencijalističke filozofije znači *ja tragam za smislom*. Već je ranije u teorijskom okviru objašnjeno da egzistencijalisti u svijetu bez smisla tragaju za vlastitim te stvaraju svoj mali smisleni univerzum za razliku od apsurdisti koji se samo prepuste svijetu kakav nam je dan.

Jedan od autora *Rick & Mortyja* Dan Harmon i autor stripa *Scud: The Disposable Assassin* u dugogodišnjem su poslovno-prijateljskom odnosu. Zanimljivo je da u navedenom stripu postoje likovi, roboti, koji se nakon izvršetka zadatka samounište. Teško je ne pomisliti da su upravo oni bili inspiracija za lik Mr. Meeseksa, što je ujedno potvrda i intertekstualnosti koja je česta u seriji, ali je više vezana za prijašnja filmska ostvarenja nego za filozofije kojima se bavim u radu. Primjerice, skoro svaka epizoda serije nosi naziv koji aludira na neki poznati filmski uradak.

Druga sekvenca na humorističan način opisuje metafizički očaj stvari čiji je život unaprijed predodređen, kao ovom malom robotiću čija je jedina svrha da za vrijeme objeda ukućanima donosi maslac. Iz likova kao što su Meeseeksi i robot koji nosi maslac možemo iščitati zanimljiva prikrivena značenja. Sartre je govorio i o bićima i stvarima kojima esencija prethodi egzistenciji, za razliku od ljudi kod kojih je obrnuto:

„Sposobnost da zamišljamo ono o čemu nije riječ jasan je dokaz da nismo podložni istoj vrsti determinizma koji vlada ponašanjem i razvojem životinja, biljaka i minerala. Njihova egzistencija potpuno je određena njihovom esencijom i onim što im je suđeno da postanu“ (Thody i Read, 2003: 31).

Ova dva lika su bića koji nemaju izbor; prije njihovog nastanka određeno im je da ispune jedan zadatak nakon čega njihova egzistencija dobiva svrhu, baš kao što „žir nema drugog izbora osim da postane hrastom, štene da postane psom, komad vapnenca da ostane komad vapnenca“ (Thody i Read, 2003: 31). Ovi likovi ne tragaju za smislom jer je njima smisao dan rođenjem, oni nemaju izbora kao ljudi, a neispunjenje svrhe stvara im očaj. Za razliku od takvih bića naše odluke su neovisne o nikom, slobodni smo odlučivati o našoj egzistenciji. „Naša sloboda da se promijenimo nužna je posljedica naše svijesti, uvijek je prisutna; a to je po definiciji nešto što kamen ili bilo koji drugi fizički predmet ne može imati“ (Thody i Read, 2003: 56).

Metaforički, Meeseeksi i robot mogu predstavljati i ljude koji cijeli život ispunjavaju neke zadatke, ili za ono što oni vjeruju da je njihova svrha u životu. Nemogućnost njihova izvršenja

u takvim osobama stvara bijes, tjeskobu, očajanje, baš kao što je to prikazano u ovim likovima.

6.3. ALBERT CAMUS

6.3.1. Apsurdni Junak Rick i njegov život bez ljubavi: racionalizacija najljepše emocije u životu čovjeka

(15) Rick: „Slušaj, Morty, mrzim što ti ovo moram reći, ali ono što ljudi zovu ljubav samo je kemijska reakcija koja tjera životinje na održavanje vrste. Ljubav udara jako, Morty, zatim lagano blijedi ostavljajući te u propalom braku. Ja sam to proživio, tvoji roditelji će isto. Prekini niz. Budi veći od toga. Fokusiraj se na znanost.“

Već na početku serije saznajemo o Mortyjevoj ljubavi života, Jessici, djevojci koja ide u istu školu kao i on. Nažalost, njegova maštanja o vezi i zajedničkom životu za njega se uvijek pokažu nedostižna. Kako bi ju osvojio on ne preže pred ničim, pa ni molbom Ricku da za njega napravi ljubavni napitak koji će mu pomoći, doduše prevarom, da se Jessica zaljubi u njega. Kao osoba koja na emocionalna stanja uobičajena prosječnom čovjeku gleda malo drugačijim očima, Rick pokušava Mortyju objasniti da to što trenutno osjeća prema djevojci je samo prirodna tjelesna reakcija koja s vremenom iščezne. Odabranu sekvencu definitivno možemo sagledati kroz Camusovu teoriju apsurdna, konkretno o ljubavi govori u eseju *Mit o Siziifu*:

„Mi nazivamo ljubavlju ono što nas veže uz neka bića samo pozivajući se na kolektivna gledišta, za koja su odgovorne knjige i legende. O ljubavi znam samo tu mješavinu čežnje, privrženosti i razumijevanja što me veže uz neko biće“ (Camus, 1964: 102; cit prema Sartre, 1980: 8).

Iako Rick o ljubavi govori kroz znanstvenu prizmu, opisujući ju kao kemijski spoj, a Camus kao o naučenoj emociji koju percipiramo kroz romantične priče i bajke koje se prenose s generacije na generaciju, osnovna misao je jednaka. Ljubav je danas definitivno jedan od najunosnijih marketinških alata i proizvod koji se koristi za izazivanje emocija kod publike. Kultura zapadnog svijeta gura sliku savršene ljubavi kao konačnog cilja koji osoba treba ostvariti u životu. Rick i Camus definitivno se ne bi složili s takvim konceptom savršene ljubavi.

Camusovo apsurdno stajalište o ljubavi možemo vidjeti i u njegovom liku Mersaultu iz *Stranca*: „Malo zatim upitala me volim li je. „Odgovorih joj da to ništa ne znači, ali da mi se čini da je ne volim“ (Camus, 1996: 33). Isto mišljenje imao je i o braku: „Marie me upitala bih li je htio uzeti za ženu. Rekoh joj da mi je svejedno, ali da se možemo vjenčati ako baš želi (Camus, 1996: 38). Ljudi često znaju živjeti u zabludi da je ono što oni imaju s nekom osobom posebnije od onoga što drugi ljudi osjećaju, zaboravljajući da je to samo subjektivno,

iskustvo koje u nama pobuđuje ova apstraktna emocija. Svemir nije briga kako se mi osjećamo i koliko je naša ljubav savršena. Kod Ricka i Camusove filozofije uočavam jednaku ravnodušnost prema ljubavi što dokazuje apsurd. „Kada bi bilo dovoljno voljeti, stvari bi bile previše jednostavne. Što više netko voli, apsurd je jači“ (Camus, 1963: 45).

6.3.2. Mortyjeva prijelaz iz neopterećenog djetinjstva u apsurdnu realnost

(16) Morty: „Ono vani, to je moj grob. Na jednoj od naših avantura, Rick i ja smo doslovno uništili cijeli svijet. Tako da smo tu stvarnost napustili i došli u ovu, jer u ovoj svijet nije bio uništen, ali smo mi bili mrtvi. Stoga smo došli ovdje gdje smo pokopali naša tijela i zauzeli njihovo mjesto. I tako svako jutro, Summer, jedem doručak 20 metara od svog trupla koje trune. Nitko ne postoji namjerno. Nitko ne pripada nigdje. Svi ćemo umrijeti. Dođi gledati televizor“.

Jedna od najpoznatijih i najcitiranijih rečenica izgovorenih u *Rick & Mortyju* je podcrtana fraza. Ova sekvenca ujedno je i jedna od emotivnijih trenutaka u seriji, trenutak koji prodrma gledateljevu egzistenciju. Od nevinog dječaka kojemu je na pameti samo Jessica, Morty nakon jedne tragične avanture s djedom postaje lik svjestan svoje veličine u ovom svijetu kojega nije briga postojimo li ili ne.

Mortyjeva rečenica upućena Summer temelj je Camusovog apsurd. Dio u kojem poziva sestru da dođe gledati televizor predstavlja Camusovu ideju prepuštanja apsurd, on jednostavno kaže sestri da prihvati svoju egzistencijalnu nebitnost te nastavi sa životom tako što će doći gledati televizor. Postojanje u svijetu bez smisla i svrhe, i prihvaćanje istog apsurdna, misao je vodilja svakoga teoretičara ove filozofije. Čovjek koji otkrije apsurd za Camusa je „probuđen“ (Vuletić, 1980: 16) čovjek:

„Jednog se dana čovjek upita zašto? Zašto moj život? Međutim, na to pitanje nema odgovora: tišina svijeta odgovor je na sva čovjekova pitanja. Ništa se ne može objasniti, sigurna je tek smrt. Apsurdni čovjek kod Camusa ne znači onaj koji nema smisla, već onaj koji je shvatio da je sve bez smisla, onaj koji je shvatio apsurd, koji je probuđen“ (Vuletić, 1980: 16).

Prihvaćanje svijeta bez smisla, a ne traganje za istim najvažnija je odrednica Camusove filozofije, a čini se da je upravo Morty lik koji je na tragičan način shvatio da će „život utoliko biti proživljen ukoliko ne bude imao smisao“ (Zane Mairowitz i Korkos, 2002: 71).

Činjenica da su Rick i Morty svoja mrtva tijela zamijenili samo drugom inačicom sebe, metaforički znači da smo kao osobe zamjenjivi te da se Zemlja i dalje nastavlja kružiti oko Sunca nakon naše smrti.

6.3.3. Spajanje nespojivog – apsurd protkan ironijom

(17) Rick: „Abrodolph Lincoler, moj propali pokušaj stvaranja moralno neutralnog supervode kombinirajući DNA Adolfa Hitlera i Abrahama Lincolna.“

(18) Rick: „Što je sa stvarnošću u kojoj je Hitler izliječio rak?“

(19) Mr. Meeseeks

Prema definiciji antiteza u „filozofiji predstavlja tvrdnju koja se, u okviru dijalektičke metode, suprotstavlja drugoj tvrdnji“ (Enciklopedija.hr, 2020) te u „retorici i stilistici, figuru koja suprotstavlja, ali ujedno povezuje dva izraza ili pojma (npr. dobro i zlo) u rasponu jedne riječi, fraze ili rečenice, stiha, strofe ili pjesme“ (Enciklopedija.hr, 2020).

Korištenje antiteze u seriji *Rick & Morty* može biti obilježje Camusovog apsurdna jer je antiteza „jedna od temeljnih stilskih crta njegovih tekstova“ (Tarle, 1969/70: 62). Ovom vrstom stilske figure on „često postiže učinak ironije koja je za njega više nego stilski postupak; ona ima moralnu vrijednost, ironija je garancija slobode“ (Tarle, 1969/70: 62)

Prva i druga antiteza imaju sličnu poruku. Prva, Abrodolph Lincoler ime je lika koji je hibrid Abrahama Lincolna, američkog predsjednika poznatog po borbi protiv robovlasničkog načina tretiranja crnaca, te vođa nacističke Njemačke Adolfa Hitlera. Spajanjem ovih osoba, odnosno, suprotstavljanjem dobra i zla autori baš poput Camusa naglašavaju ironiju. Rickovo igranje boga rezultiralo je nastankom osobe koja se bori s dualnošću svog unutarnjeg ja. Drugom tezom postigli su isto, Hitler kao jedan od najvećih zločinaca u povijesti definitivno je zadnja osoba koja bi se angažirala oko pronalaska lijeka za rak.

Ranije sam već analizirala likove Meeseekse i njihovo filozofsko značenje, no u njihovom imenu skriva se i jedna dihotomija. Ime Meeseeks (*ja tragam*) jest u suprotnosti s tim da su oni stvorenja koja ne traže smisao u životu jer je njihova egzistencija određena samo jednom svrhom. Ime Meeseeks možemo smatrati vrstom antiteze s obzirom da je u suprotnosti s onime što oni predstavljaju, time je izražena ironija njihovog postojanja.

6.3.4. Rickovo suprotstavljanje tradiciji

(20) Jerry: „Tradicionalno, znanstveni sajmovi su događaji za očeve i sinove.“

Rick: „Pa, znanstveno gledalo, tradicija je stvar za idiote.“

Nakon što zamoli svoga djeda da mu pomogne oko školskog znanstvenog zadatka, nadajući se da će on kao najpametniji čovjek u Svemiru biti sretan što može s unukom provesti malo

kvalitetnog vremena radeći znanstvene pokuse, Morty bude odbijen. Ricku je ispod časti svoje moždane vijuge koristiti za nešto što je po njemu toliko besmisleno. Kao svaki pravi otac Jerry se ponudi da mu on pomogne oko zadatka jer smatra da je to stvar koju trebaju obaviti kao otac i sin zbog čega Rick u klasičnom sarkastičnom tonu daje svoj komentar o tradiciji. Upravo slično stajalište možemo pronaći i u Camusovom apsurdu.

Prema definiciji tradiciju označuju „iskustva i kulturne stečevine (običaji, vjerovanja, norme, vrijednote i dr.) neke zajednice prenošeni usmeno, pismeno ili primjenom iz naraštaja u naraštaj; predaja“ (Enciklopedija.hr, 2020).

Za Camusa je tradicija vrsta bijega od stvarnosti kojoj se ljudi prepuštaju kako bi se lakše borili s unutarnjim egzistencijalističkim borbama na način da se priklanjaju nekakvim kolektivnim normama koje mu pružaju lažni osjećaj pripadanja društvu: „Ne pokazuje li nam da običaji i zabava prikrivaju čovjeku njegovo ništavilo, njegovu napuštenost, njegovu nedostatnost, njegovu nemoć, njegovu prazninu“ (Sartre, 1980: 7). Iako se za tradiciju uglavnom vežu pozitivne konotacije, postoje i neke koje ne nailaze na razumijevanje društva. Odrastanje u okolini u kojoj su običaji na visokoj ljestvici važnosti, za pojedince koji se žele odmaknuti katkad zna biti ograničavajuće jer nailaze na neodobrenje ostalih članova. Takvi članovi često ne mogu vidjeti dalje od naučenih normi koje su dio njih od rođenja što ih sprječava da se primjerice otvore prema novim stvarima u životu. Tradicija često zna biti i razlog neracionalnih stavova njenih pripadnika, ona je „utjeha za one ljude koje apsurdisti vide kao filozofski slabovidne ljude“ (Koltun, 2018: 106).

Rick kao netko tko odbija slijediti običaje koje mu nameće zajednica zapravo je stranac, on „izaziva sablazan u nekom društvu jer ne prihvaća pravila njegove igre; on živi među strancima, a i on je za njih stranac“ (Sartre, 1980: 7).

7. ZAKLJUČAK

Suvremeni koncept animiranih humorističnih serija uvelike se razvio od sadržaja s jednostavnijim do onih sa složenijom porukom. Teško smo se u serijama iz djetinjstva mogli susresti s nekim od najdubljih filozofskih pitanja, onih koja se tiču smisla našeg postojanja.

U diplomskom radu uz pomoć kritičke analize diskursa cilj mi je bio potvrditi postoji li podudarnost između filozofija egzistencijalizma Jeana-Paula Sartrea i apsurd Alberta

Camusa i *Rick & Mortyja*. Čitanjem teorija vezanih za filozofije ova dva umna velikana te detaljnijom analizom odabranih sekvenci potvrdila sam da se u seriji itekako prožimaju koncepti apsurdna i egzistencijalizma. Istraživanje je potvrdilo da je ovaj animirani sitcom bogat referencama vezanim za navedene teorije koje se koriste često za „satiriziranje i kritiku tradicionalnih društvenih konstrukcija poput ljubavi, tradicije, religije, loše politike“ (Koltun, 2018: 101), a moj drugi cilj bio je upravo otkriti skrivenu kritiku autora ukomponiranu u seriju. Udaljavanje pojedinca od sebe samoga te okretanje iracionalnome u najtežim trenucima njegova života, čovjekova ponašanja suprotna altruističkim idejama, produbljivanje nejednakosti u svijetu gdje smo svi u suštini jednaki, fanatizam, egoizam, pohlepa i nepravedna politika karikaturno su prikazane kritike u ovom ciničnom sitcomu.

Iako se radi o animiranoj seriji, koja konotativno stvara značenja u našoj glavi kao nešto dječje, neozbiljno ili zabavno, ona zapravo predstavlja stvarnost malo drugačiju od utopijske, likovi u *Rick & Mortyju* žive u nemilosrdnom i brutalnom svijetu u kojemu i najmanja pogreška može biti pogubna. Na puno se razina sa serijom definitivno možemo pojedinačno poistovjetiti; velik broj scena prvotno izaziva smijeh, a zatim propitkivanje vlastitoga smisla i značenja u ovom svijetu koji nam češće oko glave stvara upitnike nego što nam nudi jasne odgovore. Iako ne mogu govoriti u ime drugih, sigurna sam da su unutarnje egzistencijalne borbe dio svih nas, a upravo nam *Rick & Morty* kroz humor pokušava reći da je uredu katkad osjećati se izgubljeno jer u tome definitivno nismo sami.

Prva epizoda emitirana je 2013. godine, a danas sedam godina nakon skupila je velik broj svojih sljedbenika koji će se cijeli život vraćati avanturama ovih živopisnih likova. Rick je cinični genijalac, najpametniji čovjek u svemiru koji s unukom Mortyjem proživljava razne trenutke protkane apsurdnim i egzistencijalnim momentima. Dok većina ljudi bezuspješno pokušava razumjeti smisao vlastitog postojanja, glavni protagonisti kroz zajedničke avanture diljem raznih dimenzija uviđaju koliko je svemir ravnodušan prema svima. Dječak koji otkriva apsurd, ili robot koji se susreće s egzistencijalnom krizom, poprilično su bliske teme s kojima se na osobnoj razini možemo poistovjetiti.

Iako su Camusa i Sartrea neke teme spajale, kao što su to primjerice kritika religije, odbojnost prema nepravednom statusu čovjeka i pitanja smisla života koje sam otkrila u seriji i potvrdila analizom, oni su se ipak po mnogočemu i razlikovali. Camus je smatrao da se u svijetu bez svrhe pojedinac treba prepustiti apsurd i tako postati slobodan, dok je Sartre smatrao da se čovjek treba svakodnevno truditi iz kaosa stvoriti vlastiti smisao. Upravo su ove dvije kategorije, prema kojima razlikujemo nekima na prvu idejno slične teorije, bile temeljni

okviri unutar kojih sam gradila svoju daljnju analizu. Iz ponašanja i karakteristika likova potonje serije definitivno se mogu iščitati ove glavne filozofske ideje; Rick koji unatoč nemilosrdnoj sudbini koja mu je oduzela jednu od dvije najvažnije osobe na svijetu uspijeva pronaći smisao u tmini potvrda je Sartreove prisutnosti, dok s druge strane imamo socijalno anksioznog Mortya, predstavnika Camusove ideje, koji sa svojih 14 godina proživljava razna emotivna stanja kroz koja shvaća da mu je najlakše prepustiti se sveprisutnom apsurdnom te postati oslobođen okova besmisla.

Rick i Morty kao Camusovi apsurdni junaci svojoj obitelji otkrivaju tajnu ljudske nebitnosti u odnosu na Svemir s kojom se moraju pomiriti, a spajanjem nespojivog uporabom antiteze kroz lik Abradolpha Lincolera naglašena je ironija koju je Camus često koristio u svojim radovima. Kroz Sartreovu teoriju upoznajemo likove stvorene od strane čovjeka koji vode unutarnje bitke jer su shvatili da imaju samo jednu svrhu u životu, ali dobivamo i lekciju da bježanje od onoga što jesmo nije zdravo za naše psiho-fizičko zdravlje.

Prema istraživanju odabranih sekvenci u većoj mjeri serija se oslanja na filozofiju apsurdna, no gledajući cijelu seriju, ako uzmemo u obzir sve elemente, smatram da su uvelike zastupljene i teme Sartreove filozofije. Istraživanje je uključilo samo analizu diskursa, iako bi potpuna bila ona u kojoj bi uključena bila i animacija. Serija je vizualno iznimno bogata prikriženim značenjima, a simbioza zvuka i slike daje potpuno doživljaj besmisla prikazanog na vrlo ironičan i humorističan način.

Kritička analiza diskursa kao metoda prema kojoj sam analizirala dala mi je mogućnost detaljnijeg pristupa temi koja je to itekako to zahtijevala. Povezanost serije i navedenih filozofija analizirala sam kroz odabrane sekvence iz četiri sezone.

Kroz diplomski rad, osim što sam htjela otkriti postoji li stvarna utemeljenost između zadanih filozofija i serije, cilj me bio ukazati i na bitnost satire koja je postala sastavni dio modernih animiranih sitcoma. Takav medijski sadržaj važan je kao alat korišten za kritiku društva, ujedno i za razvoj kritičkog razmišljanja. Iz nekih sekvenci teško je odmah iščitati filozofsku pozadinu i kritiku, no ona često zna biti i direktno izražena autorskim provokativnim i ironičnim poigravanjem temama koje su nam bliske. Smatram da *Rick & Morty*, ali i ostale serije sličnog sadržaja, definitivno mogu donijeti pozitivne promjene u društvu, njegovoj mobilizaciji te osvješćivanju oko pojedine problematike. Moje istraživanje mali je doprinos tomu kroz prikaz onoga što krije ova serija. Kritike i intertekstualnosti skrivene iza apsurdna i egzistencije sam potvrdila, no serija obiluje i brojnim drugim podudaranjima u prijašnjim

tekstovima i kritikama današnjeg modernog svijeta – konzumerizam, problem pedofilije, klimatske promjene, politika, tehnologija kojoj su ljudi postali robovi, i mnoge druge koje se u budućim istraživanjima mogu otkriti.

Potvrđivanjem ciljeva koje sam si zadala na početku pisanja diplomskog rada te analizom odabranih sekvenci sada sa sigurnošću mogu zaključiti da utemeljenost i podudarnost između Rick & Mortyja te filozofija apsurdna i egzistencijalizma postoji (P1). Serija je bogata Camusovim i Sartreovim referencama koje možemo iščitati bilo kroz same likove, situacije koje proživljavaju ili kroz rečenice koje izgovaraju. Dan Harmon i Justin Roiland, koristeći osnovne ideje navedenih filozofija uspjeli su kroz svoj sarkastično-dovrtljivi i promišljeni humor u seriju utkati prikrivenu kritiku upućenu današnjem društvu (P2).

Možda teme propitkivanja svrhe našeg postojanja nisu uvijek ugodne, no bez obzira na pomalo pesimističnu pozadinu koja se krije iza ovog sitcoma, pouka je da se u životu koji katkad nema smisao okrenemo stvarima koje će nam ga pružiti, čemu za kraj ovog diplomskog rada zaključno prilažem utješnu poruku jednog od redatelja *Rick & Mortyja*, Dana Harmona:

„Saznanje da ništa nije važno, unatoč tome što je možda točno, neće vas dovesti nigdje. Planet umire. Sunce će eksplodirati. Svemir se hladi. Ništa neće biti važno. Što se više povlačite u sebe zbog tog saznanja, više ćete patiti. Ali, ako probate obratiti pozornost na svijet, na obitelj, vaše djetinjstvo i sjećanja, uočićete sve stvari koje su zapravo važne. Svako mjesto središte je svemira, svaki trenutak najvažniji je trenutak i sve oko vas je smisao života zapravo“ (Harmon, 2017).

Literatura

- Betancourt, R. F. (1989) Bilješke za tumačenje Sartreova komada Muhe kao religiozne kritike. *Filozofska istraživanja* 1(9): 171-191.
- Brady, Matt (2019) *The Science of Rick and Morty*. London: Blink Publishing.
- Bronner, Stephen Eric (2011) *Critical Theory: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Camus, Albert (1963) *Mit o Sizifu*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Camus, Albert (1996) *Stranac*. Zagreb: Konzor.
- Car, Viktorija i Vrtič, Ivana (2016) Manipulacija u medijskom diskursu: kritička analiza diskursa naslova najposjećenijih hrvatskih online medija o hrvatskoj predsjednici Kolindi Grabar-Kitarović, str. 145-151, u: Car, Viktorija, Marijana Matović i Lejla Turčilo (ur.) *Mediji i javni interes*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti i Hanns Seidel Stiftung.
- Cioran, Emil (1992) *On the Heights of Despair*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Copleston, Frederick S.J. (1994) *A HISTORY OF PHILOSOPHY Volume IX; Modern Philosophy: From the French Revolution to Sartre, Camus and Levi-Strauss*. New York: Doubleday. 340-390.
- Fairclough, Norman i Wodak, Ruth (1997) Critical Discourse Analysis, str. 258-284, u: Teun A. van Dijk (ur.) *Discourse as Social Interaction*. (Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 2). London, Thousand Oaks i New Delhi: Sage.
- Fromm, Erich (1984) *Bijeg od slobode*. Zagreb: Naprijed.
- Fromm, Erich (2000) *Psihoanaliza i religija*. Zagreb: V.B.Z.
- Gaunt, Simon (1989) *Troubadours and Irony* (Cambridge Studies in Medieval Literature). New York: Cambridge University Press.
- Grbavac, Domagoj (2018) *Žanrovska analiza televizijske serije „Žica“*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu.
- Hromadžić, Hajrudin i Popović, Helena (2010) Aktivne medijske publike: razvoj koncepta i suvremeni trendovi njegovih manifestacija. *Medijska istraživanja* 16 (1): 97-111.
- Jorgensen, Marianne i Phillips, Louise J. (2002) Poglavlje 3: „Critical Discourse Analysis“, str. 60- 95, u: *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage.

- Kalin, Boris (2010) *Povijest filozofije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Koltun, Kim (2018) Rick, Morty and Absurdism: The Millennial Allure of Dark Humor. *The Forum: Journal of History* 10(1): 99-128.
- Kopre, Ivan (1991) *Povijest suvremene filozofije (Postidealistička filozofija 19. i 20. stoljeća)*. Zagreb.
- Kusić, Ante (1964) Areligiozni egzistencijalizam. *Bogoslovksa smotra* 34(1): 106-127.
- Kusić, Ante (1976) Dva aspekta suvremenog egzistencijalizma. *Crkva u svijetu* 11 (2), 123-131.
- Lechpammer, Stella (2016) *Uloga novinara i urednika u Agenda Settingu na primjeru gradske rubrike Večernjeg lista*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu.
- Lunić, Anita (2014) Između književnosti i filozofije: egzistencijalizam mediteranskog kruga; Albert Camus i Antun Šoljan. *Filozofska istraživanja* 35(1): 67-87.
- Machovec, Milan (2008) *Smisao ljudske egzistencije*. Zagreb: Biblioteka Sintagma.
- Matvejević, Predrag (1970) Sartreovo poimanje angažiranosti. *Književna Smotra* 5-6(2): 55-67.
- Nanajivako, Bhikkahu (1999) *Rasprave iz komparativne filozofije I*. Zagreb: Biblioteka Scopus.
- Perović, Slavica (2014) *Analiza diskursa – teorije i metode*. Podgorica: Institut za strane jezike.
- Podboj, Martina (2012) *Kritička analiza diskursa: Teorijski temelji i mogućnosti primjene*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.
- Popović, Helena i Šipić, Josip (2013) Žene i izbori: između „glasa“ medija i „glasa“ političkih akterki, str. 193-232, u: Siročić, Zorica i Sutlović, Leda (ur.) *Širenje područja političkog: novi pogledi na političku participaciju žena*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Sartre, Jean-Paul (1980) Albert Camus. *Književna Smotra* 3(37): 13-15.
- Sartre, Jean-Paul (1964) *Existentialism Is a Humanism*. London: Methuen& CO.
- Sartre, Jean-Paul (1980) Tumačenje „Stranca“. *Književna Smotra* 3(37): 6-13.
- Sire, W. James (1994) *Izazov svjetonazora*. Zagreb: STEPpress.

- Thacker, Eugen (2015) *Cosmic Pessimism*. Minneapolis: Univocal.
- Vuletić, Branko (1980) Albert Camus – Sizif i Prometej. *Književna Smotra* 3(37): 15-27.
- Tarle, Jere (1969/70) Albert Camus – između suvremenosti i tradicionalnosti. *Književna Smotra* 2(1): 61-65.
- Thody, Phillip i Read Howard (2003) *Sartre za početnike*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Weissgerber, Josip (1975) Ontološki paradoks Jean Paul-Sartrea. *Obnovljeni život*30(3): 223-234.
- Wodak, Ruth (2001) *Critical Discourse Analysis*. Thousand Oak: SAGE.
- Zane, Mairowitz, David i Korkos, Alain (2002) *Camus za početnike*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Internetski izvori

- Britannica.com (2020) *Littérature engagée* <https://www.britannica.com/art/litterature-engagee> (pristupljeno, 20.6.2020.).
- Cambridge.Dictionary.org(2020)Meaning of genrein English <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/genre> (pristupljeno: 18.4.2020.).
- Chandler, Abby (2019) Twisted grandpa sand toxis fans: how Rick and Morty became TV's most unlikely hit. The Guardian.com. <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/nov/20/twisted-grandpas-and-toxic-fans-how-rick-and-morty-became-tvs-most-unlikely-hit> (pristupljeno: 15.4.2020.).
- Gencarelli, Mike (2019) Autor Matt Brady talks about his newbook „The Science of Rick &Morty“. Media Mikes.com <https://mediamikes.com/2019/10/author-matt-brady-talks-new-book-science-rick-morty/> (pristupljeno: 15.4.2020.).
- Hibberd, James (2017) Rick and Morty co-creators lams trolls attacking their female writers. EntertainmentWeekly.com. <https://ew.com/tv/2017/09/21/rick-morty-dan-harmon-female-writers/> (pristupljeno: 15.4.2020.).
- Hrvatska Enciklopedija (2020) Definicija antiteze <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3123> (pristupljeno, 21.6.2020.).
- Hrvatska Enciklopedija (2020)Definicija tradicije<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61966>(pristupljeno 20.6.2020.).

- IMDb.com (2020) Rick & Morty Awards https://www.imdb.com/title/tt2861424/awards?ref_=tt_awd (pristupljeno: 28.4.2020)
- WohleberCurt (1995) The Man Who Can Scare Stephen King. American Heritage.com <https://www.americanheritage.com/man-who-can-scare-stephen-king> (pristupljeno: 28.12.2019)
- Mumford, Gwilym (2017) „I loathe these people“: Rick and Morty and the brilliant backlash against TV's bad fans. TheGuardian.com. <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2017/oct/04/i-loathe-these-people-rick-and-morty-and-the-brilliant-backlash-against-tvs-bad-fans> (pristupljeno: 15.4.2020)
- Nussbaum, Emily (2013) That Mind-Bending Phone Call on Last Night's „Breaking Bad“. NewYorker.com. <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/that-mind-bending-phone-call-on-last-nights-breaking-bad> (pristupljeno: 28.4.2020)
- Nussbaum, Emily (2014a) The Female Bad Fan. NewYorker.com. <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/female-bad-fan>
- Plato.stanford.edu. (2004) Stanford Encyclopedia of Philosophy: Existentialism <https://plato.stanford.edu/entries/existentialism/#KieSinInd> (pristupljeno: 10.1.2020)
- Rick and Morty fandom.com (2020) https://rickandmorty.fandom.com/wiki/Meeseeks_and_Destroy (15.6.2020)
- RottenTomatoes.com (2020) https://www.rottentomatoes.com/tv/rick_and_morty (pristupljeno: 28.4.2020)

SAŽETAK

Tjeskoba, strah, očajanje samo su neke od emocija s kojima se svakodnevno suočavaju ljudi, no rijetko smo realistično proživljavanje istih naviknuli gledati u animiranim serijama. Upravo su navedene emocije neke koje se mogu susresti kod likova sitcoma *Rick & Morty* čiji je jedan od glavnih lajtmotiva besmisao života. Cilj diplomskog rada bio je pronaći podudarnost između Camusovog apsurda, Sartreovog egzistencijalizma i serije *Rick & Morty*, što je i postignuto koristeći kritičku analizu diskurza kao istraživačku metodu. Postoji li filozofska utemeljenost između serije i navedenih teorija te kakva se skrivena kritika krije iza ovih dviju filozofija glavna su istraživačka pitanja diplomskog rada. Analizom je otkriveno da su Camusove i Sartreove ideje itekako prisutne, a kritika religije, nepravde i pitanje smisla odrednice koje se mogu potvrditi u objema filozofijama te seriji. Iz četiri sezone, koliko ih je zasad prikazano, odabrane su sekvence iz kojih je potvrđeno utemeljenje u Camusovim i Sartreovim idejama. Analiza je potvrdila više podudarnosti između teorije apsurda i serije, no Sartreova prisutnost svakako nije zanemariva. Pojedini likovi serije shvaćaju besmisao života i zastrašujuću istinu da svemir nije briga postojimo li ili ne. Oni poručuju da si ne pridajemo preveliku važnost, zanemarujući da smo samo sitne čestice univerzuma koje svaki tren mogu nestati, već da se treba okrenuti vrijednim, nematerijalnim stvarima. Satira, paradoksi, ironija, karikaturiranjem svakodnevice postao je sastavni dio modernih animiranih crtića. *Rick & Morty* serija je koja kroz britki crni humor kritizira cijelo čovječanstvo zbog čega je važnost ovakvog medijskog sadržaja izuzetno značajna za razvoj kritičkog razmišljanja, na što ukazuje i ovaj diplomski rad.

Ključne riječi: *Rick&Morty*, apsurd, egzistencijalizam, kritička analiza diskursa

SUMMARY

Anxiety, fear and despair are only a few of the emotions people face every day, but rarely have we been able to see real encounters with them in animated shows. Said emotions are recognizable in the main characters of *Rick & Morty*, a show where one of the motives is the meaninglessness of life. The goal of this master thesis was to find the analogy between Camus' absurd, Sartre's existentialism and the show *Rick & Morty*, which was accomplished by critical discourse analysis. My method of work has shown that these philosophies can all be found in the show.

The two main questions this thesis tried to answer are: Is there a philosophical basis between the series and the theories mentioned, and also what kind of critique is hidden behind the two philosophies. Analysis shows that Camus' and Sartre's ideas are greatly present, and that the critique of religion, injustice and the question of sense are guidelines that can be confirmed both in the philosophies and in the series.

In the four seasons that have been aired so far, I have chosen sequences that confirmed that the basis of the show's philosophy is in Camus' and Sartre's ideas. The analysis showed more analogies between theory of the absurd and the show, but Sartre's presence is not negligible. Some of the characters in the show understand the meaninglessness of life and the scary truth that the Universe doesn't care if they exist or not. They are trying to convey that we shouldn't give ourselves too much value, forgetting that we are only tiny fleeting particles in a vast Universe, rather to turn to valuable, material matters. Satire, paradox, irony, cartoonizing every day life has become the norm for contemporary animated shows. *Rick & Morty* is a show which critiques the humankind through brisk, dark humour, which is why the importance of media content like this show is huge in order to develop critical thinking.

Key words: *Rick & Morty*, absurdity, existentialism, critical discourse analysis